

FEKETE SÁNDOR

„...agyon akart verni a magyar nép...”

**ADALÉKOK PETŐFI
VÁLASZTÁSI MEGBUKTATÁSÁHOZ**

BUDAPEST

Z-füzetek/43

**A sorozatot szerkeszti
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

© Fekete Sándor

Amióta választások zajlanak Magyarországon, történelmünk néhány igazi nagyja és sok jeles politikus mellett százával kerültek be az országgyűlésekbe csekély képességű vagy éppen korlátolt, értelmetlen emberek, nem ritkán politikai szélhámosok is. Megegett viszont az is, hogy érdemes férfiakat, tiszta jellemeket megbuktatott a gyakran félrevezethető választói tömeg. E vereségek közül azonban egy sem mérhető Petőfi Sándor szégyenteljes megbuktatásához: *imádott népe* vagy legalábbis annak egy része vas villával űzte el őt szülőföldjéről, s csak igen kevés hiányzott ahhoz, hogy agyon is verje. Hogyan eshetett meg ez az örök mementóvá lett bukás, épp három hónappal *Petőfi napja*, vagyis Március Tizenötödike után?

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

Amióta választások zajlanak Magyarországon, történelmünk néhány igazi nagyja és sok jeles politikus mellett százával kerültek be az országgyűlésekbe csekély képességű vagy éppen korlátolt, értelmetlen emberek, nem ritkán politikai szélhámosok is. Megegett viszont az is, hogy érdemes férfiakat, tiszta jellemeket megbuktatott a gyakran félrevezethető választói tömeg. E vereségek közül azonban egy sem mérhető Petőfi Sándor szégyenteljes megbuktatásához: *imádott népe* vagy legalábbis annak egy része vas villával űzte el őt szülőföldjéről, s csak igen kevés hiányzott ahhoz, hogy agyon is verje. Hogyan eshetett meg ez az örök mementóvá lett bukás, épp három hónappal *Petőfi napja*, vagyis Március Tizenötödike után?

PETŐFI KÉT „VÉTKE”

Általános vélemény, hogy a költő két heves kiállásával veszítette el március 15-én szerzett dicsőségét: *A királyokhoz* intézett versével és május 12-i, az új nemzeti kormányt ostromozó népgyűlési beszédével. E történeti magyarázat valójában pusztán megisméltése a költő önértékelésének, mely egy 1848. május 27-iki dátummal keltezett, de később megjelent nevezetes cikkében ilyen mesterien tömör megfogalmazást kapott: „... mit vétettem? Egy verset írtam, melynek tartalma az, hogy nincsen többé szeretett király, és egy népgyűlésen kimondtam, hogy a ministeriumban (= a kormányban – F.S.) nincs bizalmam”. ^[1]

A republikánus vers öt strófájának refrénje sodró lendülettel hirdeti: „Bármit mond a szemtelen hízelgés, Nincsen többé szeretett király!” A költő fentebb idézett cikke tehát enyhítés nélkül jelöli meg a vers lényegi mondandóját.

Nincs itt terünk hosszan ismertetni a költemény hatását – a felháborodás országos méreteket öltött. Zúgköltők ellenverseit itt nem is idézve, a hírlapi zúgolódást is mellőzve, legyen elég annyit rögzíteni, hogy a költő még a templomi kiátkoztatás megtiszteltetésében is részesült: egy jezsuita atya a szószékről szórta rá haragja villámain, „istentelen” verséért „lángsugarakból font ostorral” szerette volna

megkorbácsoltatni... [2]

Érthető tehát, hogy az említett magyarázkodó cikkben Petőfi – versét vissza nem vonva, tartalmát megismételve és újra hitet téve a *respublica* eszméje mellett elismeri: „a monarchiának van még jövője nálunk”. A kormány elleni fellépést pedig még határozottabban enyhíti, arról igyekezvén meggyőzni olvasóit és a kormányt is, hogy a minisztériumnak nem ellenségei azok, akik „öt eddig megrovogatták”, „hanem legőszintébb barátai”.

Sajnos ezt nehéz lehetett elhinni egy hónappal a május 12-i népgyűlési kitörés után – akkor ugyanis nem pusztán annyit mondott Petőfi, hogy „nincs bizalma” a kormányban. E magyarázkodás tompítja a májusi kemény szavakat, melyek a költő egy még későbbi, augusztus 10-i cikke szerint is így csattantak: „veszett dühömben elkiáltottam a nemzet színe előtt, hogy én e ministeriumra nem a hazát, de egy magamat, sőt a kutyámat sem biznám.”

Marat-hoz illett volna e mondat, kinek arcképét Petőfi a szobája falán tartotta. De Marat-nak az ilyen indulathoz és hanghoz Párizsban Sansculotte tömegei voltak, melyek visszhangozták szavait, Petőfinek, a márciusi ifjúságnak Pesten nem volt ilyen népe. A március 15-én oly sikerrel mozgósított tíz-húszezres tömeg a *nemzeti* dal költőjét követte és ünnepelte, s e hazafias mámorban „királypártiak” is osztozhattak. Igen jellemző erre az a valószínűleg március második felében kinyomtatott német vers, Leopold Freund műve, mely *An die Kämpen für die Freiheit* (A szabadság bajnokaihoz) címen jelent meg, s a márciusi ifjak vezetőit is köszöntötte („Hoch auch Petőfi und Vasvári!”) – de a császárral, Kossuthal és Eötvössel *együtt*, pontosabban ő utánuk... [3] Petőfi republikánus verse, *A királyokhoz*, ezt az egységesnek látszó lelkesedést törte meg.

Ha tovább vizsgálódunk, az is kiderül, hogy már a botránykővé lett vers megjelentése előtt sem volt igazán össznemzeti ez az egység, még Pesten sem. (Ahol egyébként a nagy nap eseményeiben fellépő tíz-húszezres tömeg a 160 ezres lakosságnak mindenképpen 4 a kisebbségét képviselte ...) S ne csak a konok maradiakra gondoljunk, akiknek érzelmeit híven fejezte ki a Budapesti Híradó március 21-i száma, mely így gúnyolta a forradalmi nap hőseit: „...beszélük, valami poéták egyesültek azon drámának parodizálására, mit a párizsi napszámosok febr. 23. és 24-én játszottak el...”

[4] Az az igazság, hogy a liberális Ellenzéki Kör befolyása alól felszabaduló radikális ifjúság a leendő Batthyány-kormány embereinek sem tetszett.

Kossuth ugyan kezdetben hasznosnak vélhetett egy olyan pesti mozgalmat, amely a rendi országgyűlés reformereit megtámogatja, de a márciusi ifjak önállósodása, maga a túl sok dicsőségben részesülő „pesti forradalom” irritálta. (Még 1849-ben is, Március idusának évfordulóján – igaz, a feleségének írt magánlevélben – „kis pesti lármának” minősítette Petőfiék forradalmi napját.) [5]

Négy nappal Március idusa után Kossuth már azzal példálódzóit, hogy a *nemzet letiporná* azokat, akik Buda-Pest lakosságát a haza urává akarnák tenni. Széchenyi szerint keményebb hangot is megütött, s Vasvárit Pozsonyban kereken megfenyegette: „ki Pesten nem engedelmeskedik, függni fog”. [6] Tudjuk, hogy Wesselényi is félt Petőfiék mozgalmától, attól tartva, hogy az a jobbágyokat uraik ellen fogja hangolni. [7]

Szerepe van itt a generációs ellentétnek is: a középnemzedékhez tartozó, börtönviselt reformereket aggasztja az ifjúság rajtuk túlviharzó radikalizmusa, mely ráadásul bosszantóan kockázat nélkülinek bizonyult a párizsi és bécsi forradalom által megrémített udvar engedékenysége miatt. Nem alaptalanul félnek attól sem, hogy az ifjak lázadó heve eltaszíthatja a változástól a liberális nemeseket. Petőfi május 12-i

dühös kitörése így szinte használ a kormánynak, mert meggyorsítja a márciusi ifjúság s kivált a vezéri szerepet nyíltan vállaló költő korábbi dicsőségének elhalványodását.

Mindez annyira nyilvánvaló, hogy a bécsi *Oesterreichisch deutsche Zeitung*ban egy pesti levelező elégedetten nyugtázza: a forrófejű pesti ifjúság republikánus izgatásai a kormány malmára hajtják a vizet, a mérsékelt ellenzék is inkább a kormányt támogatja, mely országszerte a többség bizalmát élvezi. Petőfi név szerint is megkapja a magáét: „A fantáziadús ifjúság, a poéták, Petőfi, Vasvári szívesen játszanának Párizst, és mint igazi gyerekek elfelejtik, hogy ehhez nekik hiányoznak a franciák”. [8]

A Pilvaxba jártak külföldi lapok, de nincs adat arra, hogy Petőfi vagy Vasvári olvasta volna e gúnyos intelmet. A már említett május 27-i keltezésű cikk azonban egyértelműen jelzi, hogy költőnk megértette: ha csak átmenetileg is, de vissza kell vonulnia veszélyesen támadott, túl sérülékeny állásaiból. Ám, ha Petőfinek kezébe kerül a bécsi *Deutsche Zeitung*, aligha bántja a franciák utánzásának vádja, hallhatott ő ilyet Pesten is elégszer. Ez egyébként európai divat volt akkoriban. A főanarchista, Mihail Bakunyin is beszélt arról, hogy a forradalmi fiatalok miként osztották fel egymás között Robespierre, Desmoulins és a többi *montagnard* szerepét. [9] Pulszky Ferenc emlékirataiból tudjuk, hogy Deák is szívesen évődött a párizsi Hegypárt ifjú magyar követőivel, akik 1793 nagyjai közül választanak maguknak mintát. Petőfi magabiztosan felelhetne volna a szerepvállalásokat kárhóztató vádakra, hogy ő már 1846-ban kimondta egy lélekvándorlási példázatban: „Párizsban Desmoulins Kamill” volt...

De nemcsak szerepet választott magának a forradalmat *kezdeményező*, a sajtószabadságért mártíromságot szenvedő Desmoulins személyében, hanem történeti leckét is levont a nagy forradalomból, méghozzá igen keserűt, s éppen *A királyokhoz* kiváltotta felháborodás után: „Tény, hogy még a márciusi napokban is a magyar nemzet egyik kedvence voltam... néhány hét, s íme egyike vagyok a leggyűlöltebb embereknek. (...) Nem szükség a világtörténetet átmagolnunk, hogy megtanuljunk, mi a népszerűség? Csapjuk föl akárhol e nagy könyvet, s egy lapjából is megtanulhatjuk. A népszerűség a tarpeji szikla, melynek tetejére nem azért viszik föl az embert, hogy a magasban uralkodjék, hanem hogy lehajtsák. A népnek mulatság kell.”

A tarpeji szikláról természetesen már a diák Petrovics is hallhatott, olvashatott, de kellő indokunk van arra, hogy ezt az utalást is a francia forradalomhoz kapcsoljuk: Petőfi könyvtárában megvolt az a szónoklatgyűjtemény, mely Mirabeau-nak épp e tarpeji sziklás példázatát is tartalmazta. Azét a Mirabeau-ét, aki a forradalmi dicsőség csúcsairól hullott a kiátkoztatás mélyeibe. [10] Mindenesetre költőnk a múlt példáiból jövendőt is jóslott magának, e döbbenetes szavakkal: „Tudtam én ezt, mielőtt ama szikla tetejére ért velem az ujjongató sokaság, nem részegített meg a rám dobált koszorúk illata; ébren és teljes lélekjelenléttel vártam a letaszítás pillanatát...” [11]

Azt hitte 48 májusában, hogy e keserű pillanat már elérkezett, de ebben tévedett: királyellenes versének, a kormányt ostorozó beszédének felháborodott visszhangja enyhécske sérelmi fuvallat volt ahhoz a fergeteghez képest, amely a szabadszállási választáson zúdult ellene.

A május 27-i „helyzetértékelés” – mert a fenti jóslatot is onnan vettük – túlzások nélkül jelezte a márciusi dicsőség szétfoslását. De akkor mi lehetett az oka annak, hogy a költő alig több mint két hét múlva elindult a választáson, noha pontosan érzekelte társadalmi-politikai hírnevének pillanatnyi árfolyamát. Talán arra gondolt, hogy ez valóban csak átmeneti vereség, amelyért épp az országgyűlésen, képviselőként vehet méltó revansot. Számított, ezt maga írta, a forradalom egy „új felvonására” is, mely a radikálisok feltámadását hozza magával. Ösztönözhetette kedvenc franciáinak

példája is: Desmoulins-tól Béranger-ig mind képviselő volt.

Legvalószínűbbnek mégis azt tartom, hogy a *letaszítás pillanatát* előre megérző költő azért vágott neki a harc újabb megpróbáltatásának, mert ez következett lelkialkatából: 1844 óta ciklikusan váltogatják egymást gondolkodásában és persze költészetében is a harc értelmetlenségét észlelő pesszimizmusnak, az emberi történelem *körforgására* döbbenő belátásnak hetei, hónapjai, s e vívódó periódusokat újra s újra következő küzdelemvállalás dacos vagy éppen lelkes időszakai. Ez a *hullámzás* és *szaggatottság*, melyről maga is vallott versben és prózában, egyik legfőbb jellemzője gondolkodásának, melyet csak az álhazafias primitívség és a dogmák skolasztikája nem akart tudomásul venni, de ami nélkül Petőfi élete és költészete igazában nem is érthető.

Bárhogy volt is, indulási hátrányai ellenére a költő választási esélyei talán nem voltak eleve teljesen reménytelenek. Márciusi társai közül Irányi Dániel és Irinyi József például bejutott az országgyűlésbe (igaz, egyiküket sem terhelte olyan heves és látványos „botrány”, mint a király és a kormány elleni támadás kudarca). Táncsics példája is azt bizonyítja, hogy radikális társadalmi programmal is sikert lehetett aratni – a nagy márciusi napon kiszabadított közírot két helyen is megválasztották.

E három baloldalitól eltérően azonban Petőfi nemcsak az előzmények, hanem választási taktikája miatt is bukásra volt ítélve. A fővárosi sajtó egy része ugyan lelkesen támogatta, de a kiskun községekbe e lapokból fölöttébb kevés juthatott el, s legfeljebb a kaputosok, [*] a jómódú urak kezébe. Eljutott viszont a költő röpirata, melyet „A kis-kunokhoz” címezett. S ezt alaposan ellene fordíthatták a helyi urak jelöltjének, Nagy Károlynak, a református tiszteletes fiának hívei.

Petőfi általában nem szenvedett kisebbségi komplexusban, de ez az írása más műveihez képest is bővelkedik önérzeti kitörésekben. Ezek mind jogosak, versben vagy akár cikkben is, és igazak is természetesen, mert senki sem tagadhatja például, hogy ő *már akkor barátja* volt a népnek, „mikor azt még parasztnak hitták”. A költő is érezhette azonban, hogy egy követi ajánkozásban a „dicsekedés” akár „orcátlanságnak” is tűnhet, s e veszélyt felismerve, elvileg is kifejtette, hogy inkább tekintsék hetvenkedőnek, semmint hízelgőnek. S mindjárt megmutatta, mennyire nem hízeleg választóinak és nem magasztalja őket, noha az *nem esnék rosszul* egyiknek sem ...

Imígyen megnyugtatta röpirata címzettjeit, meg is leckézteti őket: „Március 15-éig az egész Magyarország nagyon szolgálékú, kutyaalázatosságú ország volt és ti ebben a virtusban közelebb álltatok az elsőkhöz, mint az utósokhoz.” Ezek után még azt is szemükre veti, hogy eltérően az őskori zsidóktól, akik „az isten helyett egy arany borjút imádtak”, a kiskunok még lejjebb süllyedtek, imádván „egy ólomszamarat”. [12]

Ez utóbbi állítás is igaz volt, de sajna, Szluha kiskun kapitány egykori imádói tartották kezükben a választókerület községeinek vezetését... Ha semmi más, ez az egy sértés elég lett volna ahhoz, hogy a helyi „hivatalos tényezők” ellene forduljanak. Ráadásul a költő mással is megkönnyítette ellenségei dolgát: korán elszármazván a Kiskunságból, az idők folyamán megszépült gyermekkori élményeinek fényében nem látta tisztán édesapja kiskunsági *image*-át, hogy ezt az akkor nálunk még nem dívó szót használjam. Csak ez magyarázhatja, hogy röpiratának mindjárt az első bekezdésében felidézi apja emlékét, az egykori félegyházi, szabadszállási, szentmiklósi „alacsony köpcös” mészárosét, s önérzettel jelenti ki: „az az én apám. Nem gondolnám, hogy ötét egészen elfelejtettétek volna, mert hiszen akkor, míg itt lakott, minden becsületes ember szerette ötét. Vagyis: aki nem szerette, nem becsületes ember...”

Mezősi Károly felkavaróan izgalmas kutatásaiból tudjuk, hogy az említett helységek előljáróinak többsége nemcsak hogy nem szívelte Petrovits Istvánt, hanem megvetette

vagy éppenséggel gyűlölte.

Kezdjük azon, hogy nem tartották magyarnak ... Ma már bizonyítottan tény, hogy asszimilálódó szlovák ősök fiaként a színmagyar Kartalon született Petrovits István magyarnak vallotta magát, s palócos kiejtéssel ugyan, de nyelvünkön beszélt. [13] Amint ezt hatósági jegyzőkönyv bizonyítja, nemzeti hovatarozásáért verekedett is egyszer, amikor „gyüttment tót lelkét” szidták. [14] Ez a körülmény azonban azt is bizonyítja, hogy akadtak olyanok, akik kiskun gögjükben nem fogadták őt el magyarnak, még kevésbé kiskunnak, amiről tudni kell, hogy aki kiskun, az a magyarságnak egészen magas fokát testesítette meg akkor... Ez a „gyütt-ment” évtizedek múltán is visszhangzik költőnk választási küzdelmében: a bukást követő vizsgálatokban is felmerül vele szemben az a kifogás, hogy nem született kiskunsági, hanem csak oda „tolakodott”, sőt ellene fordítják a *Nemzeti dal* rettentő szavát is, „*sehonnainak*” nevezték.

A kaputosok szemében egyébként is csak a tehetős ember számít valakinek, s ők tudták, hogy Petrovits elvesztette a vagyonát, azért is kellett elhagynia a Kiskunságot. Nehezen megszerzett redemptusi kiváltságát is elvesztette ezzel, s így nemesinek számító rangját is. (Erre utal Petőfi egy megjegyzése arról, hogy egy időben maga is a nemességhez tartozott.) [15]

Minderről pedig első kézből tudtak a kiskun kaputosok, nem csupán kortársi tanúként, némelyek éppenséggel mint *Petrovitsék anyagi romlásának*, hitelvesztésének tetteles részesei, *haszonélvezői*. Kezdjük a sort magán a fia képviselőségének megszervezésében oly leleményes apán, Nagy Sámuel tiszteletes úron, ki Károlykájának megválasztása érdekében „huszonnégy akó borral prédikáltatok”. (Petőfi szavai) E főesperes volt Mezősi Károly szerint, Szabadszállás „legpénzesebb embere és hitelezője”. Amikor Petrovits „házáat a Dunának habjai vitték el”, s a mézárszék árendásának nagy háztelkét s egész vagyonát „elkótyálták”, mindezt Nagy Sámuel szerezte meg... [16] Nem csoda hát, hogy a választás napjára megérkezett Petőfinek buzgón ajánlotta a gyors távozást, hivatkozván a feldühödött (vagyis: felbőszített) népre.

Kíméljük az ártatlan utódok érzékenységét, ezért név nélkül ugyan, de említenünk kell még néhány példát. A követválasztási bizottság elnöke Szabadszálláson történetesen az a férfiú volt, aki 1848 májusáig, tehát Szluha főkapitány uralma idején is városi aljegyzőként működött, egyébként „fel esküdt Procator” volt. Ő vette rá korábban Petrovitsot „fortélyosan”, hogy birtokát perbeli ellenfelének zálogba adja, ami a család vagyoni összeomlásának fő okozója lett. Amikor 1839 tavaszán a 16 éves Petrovits Sándor otthon járt, ő írta, saját kezűleg, azt a latin nyelvű feljelentést, melyben Petrovits István az aljegyző úr hivatali visszaéléseit leleplezte. [17] Nem csoda, hogy ez az úr hirdette meg népgyűlésileg, hogy ha a nép nem veri agyon Petőfit, ő fogja „agyonlőni”. Említhetnénk még egy ügyvédet, aki a Petrovits István elleni pert végigvitte a teljes bukásig, s 1848 júniusában *követválasztási jegyzőként* nyíltan agitált Petőfi ellen is.

Egy további családot mégis név szerint kell megjelölnöm, Baky Endre és Baky István famíliáját, az ő nevüket Petőfi is felvette abba a jegyzékébe, melyben főbb ellenségeit lajstromozta. [18] E család tagjai voltak Kunszentmiklóson a legvagyonosabb földbirtokosok ... Említésüket az indokolja, hogy a szibériai Petőfi legendájának legújabb feltámasztása annak a Svigel Ferencnek 1940-es képzelgéseire alapozódik, aki szerint a kunszentmiklósi Baky családdal költőnk *baráti* kapcsolatban állt, nekik leveleket küldött oroszországi fogságából, s e levelek „ma is” (tehát 1940-ben) megvannak... S a *Magyarság* című száználmas színvonalú újság szerkesztői Svigel

meséit publikálták, ahelyett, hogy hanyatt-homlok rohantak volna Kunszentmiklóstra, s az egész lapot telerakták volna Petőfi leveleivel... Ha a svigeliádák újragérjesztői csak a Petőfi-irodalom minimumát ismernék, akkor tudniuk kellene, hogy ezek az állítólagos Petőfi-barát Bakyak a költőnek saját kezűleg jegyzékbe foglalt ellenségei voltak, s így első helyen szerepelhetnének azok között, akiknek Petőfi Sándor még Barguzinból sem írhatott volna levelet... [19]

A költő ellenségeinek hosszas sorolgatása helyett végezetül talán elég lesz summarizálni ennyi: a jegyzékében említett tizenegy kunszentmiklósi közéleti emberről megállapítható, hogy „valamennyien a város vezető tisztségviselői”, „egyben legvagyonosabb birtokosai voltak”. Ugyanez elmondható a választási kerület többi helységének kaputosairól is. [20]

Ha az egész nép szavazhat, a költő választási esélyeit eleve lehetetlenítő kaputosi fölény jelentősége csökkenhet. De a szegényebb rétegeket a törvény eleve kizárta a választásból. A legalsók és legfelsők között középrétegek emberei pedig szintén őrizhettek kellemetlen emlékeket Petrovitsékról. Petőfi egyik leghangulatosabb, plebejus indulatú verséből ismerjük a „kurta kocsmá” fogalmát, de nem mindenki tudja, hogy e szóval a törvényesen nem engedélyezett italmérő helyeket jelölték. Nos, amikor a harmincas évtized elején három éven át Petrovits volt minden kocsmá bérlője, jogai védelmében túlságosan is dühödött harcot folytatott a kurta kocsmák tulajdonosai ellen, csaknem ötvenet közülük bíróság elé is állíttatott. Mi több, olykor annyira elragadtatta magát, hogy az egyik kurta kocsmás házában annak 4 akós bordáját ásóval „bé vervén, borának egy részét elfolyatta”, ágyait s háza falát borral „bé motskolta”. Petrovits önkényeskedésének e bizonyító iratát természetesen szintén a lankadatlan kutató, Mezősi Károly tárta fel. Igazat adhatunk neki a kiskun viszonyokból Petőfi döntésére levont következtetésében: „Szerencsétlenebb helyet a követjelöltségre sehol másutt az országban nem választhatott volna, mint szülőföldjét, a Kiskunságot.” [21] Ha a költő mégis itt lépett fel, ez önmagában is bizonyítja, hogy nem ismerte eléggé a helyi körülményeket.

De a választási taktika követelményeit sem. Idézett röpiratában egyetlen kézzelfogható, programmatikus ígéretet sem találtunk, legyen szó akár az egész ország, akár a Kiskunság napi érdekeiről. Táncsicsról sem állíthatjuk, hogy a taktikázás, a politikai mesterkedés nagy tudora lett volna, de tanulságos elolvasni egyik kommentárját, melyet később, Petőfi választási veresége után írt meg saját lapjában, a Munkások Újságában. Ebben sajnálkozását fejezi ki Petőfi bukása felett, tiltakozik az ámító gabszág, a kaputosok önkénye ellen – s mindjárt elkezd ajánlani lapját, mely a nép jogaiért küzd... S konkrétan beszél a parasztság legégetőbb napi ügyeiről, a bordézsmáról, a regálék teljes megszüntetéséről. [22] (Bordézsmá, regálé – mondanom sem kell, hogy az ilyen szavak Petőfi egész életművében egyszerűen sem fordulnak elő.)

Voltak persze kunsági barátai is a költőnek, eszmetársai akik nem pusztán a nemzeti költőt, hanem a társadalmi forradalmárt is tisztelték benne. Köztük is a legderekabb Bankos Károly volt, aki még tanácstaggi „rangot” is szerzett Kunszentmiklóson. Akciói, írásai ez ügyben okos és bátor fiatal emberre vallanak.

Az ellenpárt jó előre biztosította magát minden esetleges meglepetéssel szemben. Mezősi kutatta – mondhatnám nyomozta – ki az idevágó döntő bizonyítékot is, a fogalmazványi példányban is áthúzogatótt jegyzőkönyvi szöveget arról, hogy „a honra nézve veszélyes”, királyellenes elveket valló Petőfinek „e város kebelében megjelenés szorosán meg tiltassék...” S amikor a költő mégis megjelent, gondoskodtak arról, hogy eltávolítsák a városból? [23]

A LETASZÍTÁS PILLANATA

A részletek eléggé ismertek, ha máshonnan nem, legszebb Petőfi-életrajzunkból, Illyés művéből. Néhány mozzanat kiemelése talán mégsem lesz fölösleges. Először is az, hogy miként fogadta Péter Ambrus szabadszállási főjegyző a költőt, aki sajnos naivan azt hitte, hogy a főjegyző a város kaputosai közül az ő „egyetlen jó embere”. Nos, ez a jóember közölte vele, hogy ő a *fontolva haladás* jelöltjét, Nagy Károlyt szereti, nem a „túrni nem tudó tűzvérű költő” izgató politikáját... Ezt 1884-ben ő maga írta meg. [24]

Jobban ismerte Petőfi Virágh Dénest, kit úgy jellemzett, mint „nagyreményű fiatal mákvirág”-ot „a kaputosok fajtájából”. [25] Amikor megjelent a szentmiklósi városházán, természetesen a helység „nem-kaputos” részének kíséretében, „a berzenkedő süldisznócsoport” (Petőfi szavai) meg akarta tiltani, hogy népgyűlést tarthasson. Végre beleegyeztek, amennyiben Petőfi a *felelősséget* minden következményért magára vállalja, s ha beszédjét *előlegesen* bemutatja a városi uraknak. Petőfi az első feltételt vállalta, de a másodikat nem, mert az előzetes cenzúrát nem azért törölte el márciusi barátaival, hogy munkáját „egy kupaktanács vizsgálata 12 alá” bocsássa ... Végül szólhatott, de rágalmazóinak nem felelt, mert nem akarta a népet tüzelni...

Az ellenfél nem volt ilyen korrekt. „Szabadszállás város bírái” aláírással olyan levél érkezett Szentmiklóstra közvetlenül a választás előtt, mely „becsületére válnék a legutolsó kanásznak, a legelső jezsuitának és Metternichnek”. [26] E levél mintegy hivatalból a veszélyes „viperafaj” kategóriájába sorolta Petőfi Sándort, azzal vádolva a *Nemzeti dal* költőjét, hogy az országot vissza akarja adni azoknak, „kiké volt” – a tótoknak!

Nem kaputos, nem is kiskunsági, hanem tót, aki a tótoknak akarja visszaszolgáltatni az országot, valamint „muszka spion”, továbbá izgató, királygyűlölő, republikánus, sehonnai és semmivelbíró, azaz vagyontalan – ezek voltak a fő jelszavak, ezek jegyében buktatták meg Petőfi Sándort.

Bankos Károly szerint akadt még egy vád: „voltak, kik a communismus elveit okoskodták” ki Petőfi proklamációjából. S a kaputosoknak már említett mákvirága, Virágh főbíró úr is arról beszélt (sokkal később, csaknem negyedszázaddal a párizsi kommün után!), hogy azért nem akarta megengedni a költő népgyűlését, mert félt, hogy „kommunistikus tanokat hirdet”. [27] E félelemre azonban nem volt semmiféle ok. A költő világnézetében föllelhető kora utópista kommunizmusának némi befolyása, a Cabet álmodta Ikária vonzása, de a „szent” szabadság kultusza el is választotta az egyenlőséget istenítő utópistáktól. Ráadásul a proklamációban a leghalványabb utalás sem található Petőfi ama nézeteire, melyek Virágh főbíró úr félelmeire némi indokkal szolgálhattak volna. Itt egyszerűen arról a jól ismert rágalmazási technikáról van szó, amelyet *A kommunista párt kiáltványa* már első két bekezdésében leleplez: 1848 táján általános szokás volt az ellenzéki pártokat kommunista hírbe keverni.

Kun Béla, némi teoretikus magyarázatok kíséretében, megpróbálta a babeufi kommunizmus iskolájába beírni Petőfit (e század hatvanas éveiben irodalomtudósi kísérlet is történt erre). [28] Rákosi nem fárasztotta magát bonyolult elemzésekkel, 1948 nyarán egy népgyűlésen egyszerűen deklaráta: Petőfi a szabadszállási választáson mint kommunista bukott el... [29] Ami persze nem igaz, csak a költő kisajátításának

kísérletét volt hivatott igazolni.

Igen valószínű, hogy a szabadszállási, szentmiklósi, lacházi és egyéb választóknak sejtelmük sem lehetett arról, mi a kommunizmus. A választást szervező helyi hatalmasságok „a királyellenes tót”, „az akasztófára való muszka spion” sokkal érthetőbb és hatásosabb jelszavával operáltak. Valamint a legnyomósabb gyakorlati érvel: a választók etetésével, s főleg itatásával. A főesperes 24 akó borával. Meg a többivel.

A „VIRITYÖLÉS”

Így nevezték akkoriban Szabadszálláson az ivászatot – a választás reggeléig zajlott, ez utóbbi szó teljes értelmében, az ordítózástól a költő szinte nem is alhatott. Amikor délelőtt Petőfi a városháza elé ért, a részegek százai kiáltozták: „Ez a hazaáruló, ez az akasztófára való muszka spion, aki el akarja adni az országot, szaggasd szét, üsd agyon!”

Midőn tavasszal *A királyokhoz* című vers országszerte felháborította az elmegegye király alázatos híveit, egy debreceni fűzfapoéta után egy szintén e kategóriába sorolható poétahölgy is lelkesen szidalmazta a költőt, s az e léghőrről tudósító egyik sajtólevelező azt jelentette: Petőfit „tán agyon is ütnék, ha oda tévedne”.^[30] A debreceni áhításra, íme, Szabadszálláson csattant fel a visszhang: „Szaggasd szét, üsd agyon!”. A vasvillával hadonászó tömegre támaszkodva a bíró, a követválasztási bizottmány elnöke, ki mint korábban említettem, már agyonlövással is megfenyegette Petőfit, eltakarodásra szólította fel őt, így szólva: „Nem kezeskedünk életéért!”.

... Amíg Petőfit – és jelen levő feleségét! – *kerülő* úton Kunszentmiklós felé kocsiztatták a vasvillás, részeg tömeg elől, a költő még megpillanthatta, hogy a rendes úton zászlók alatt közelednek Szabadszállás felé az ő lacházi és szentmiklósi hívei. De már késő volt. Petőfi híveit egyébként nem akarták beengedni Szabadszállásra, e nemesen egyszerű jelszóval tartóztatták fel őket a bösztöri csárdánál: „A ki nem Petőfi, ide jöjjön és egyék igyék, a ki pedig Petőfi, be nem menjen Szabadszállásra, mert mind agyon verik.”^[31] A hívek mégis tovább mentek, de a városban azzal fogadták őket, hogy Petőfi már eltávozott – Nagy Károly győzött!

Petőfi Sándor tehát, aki Jókai szerint is a politikus Kossuthot érezte vetélytársának, egy jelentéktelen, országos dolgokban tökéletesen járatlan embertől szenvedett vereséget. Mucsá – nem először és nem is utoljára történelmünkben – diadalmaskodott Európa felett.

PETŐFI JOGI KÜZDELME

Költőnk természetesen nem nyugodott bele bukásába. Még aznap, amikor Szabadszállásról elűzték, kunszentmiklósi barátai körében elkezdte publicisztikai és jogi küzdelmét a „választás” érvénytelenítéséért. Veresége e második felvonásának felvázolása már csak azért is indokolt, mert e mozzanatokat a biográfiák csak kevéssé vagy egyáltalán nem érintik. Illyés Petőfi-életrajzának első változatában például nem is esik szó arról, hogy a költő törvényes vizsgálatot és jogorvoslást követelt ez ügyben.

Illyés e kiadásokban, melyek az 1848-49-es történéseket amúgy is aránytalanul rövidre fogják, a kudarcnak főleg szabadszállási vonatkozásait emeli ki, azokat is erősen tömörítve, azzal az indoklással, hogy nem akar belemerülni „a csúnya história részleteibe”. [32] A tankönyvek életrajzi summázatai pedig még inkább hézagosak, újabban a gimnazistáknak már elég annyit tudni, hogy Petőfi „mint képviselőjelölt csúfos vereséget szenvedett” [33] – ennek alapján még azt is hiheti a diák, hogy Petőfire és ellenfelére egyaránt szavazhattak a polgárok, s a költő sokkal kevesebb szavazatot kapott... De a kérdést bővebben tárgyaló biográfiák sem merültek el Petőfi jogi küzdelmének ismertetésében. [34]

E küzdelem első dokumentumát maga Petőfi írta: 1848. június 15-ének délelőttjén üzték ki vasvillával Szabadszállásról, délben már Kunszentmiklóson fogalmazott kérvényt a helységbe visszaérkezett „választópolgárok kívánatára”. A költő barátja, Bankos Károly őrizte meg e fogalmazványt, ő íratta alá 176 kunszentmiklósi és kiskunlacházi választópolgárral és megjelentetéséről is gondoskodott. Petőfi utókorának megítéléséhez sokat mondó adalékot kínál a tény: még a költőnek ez az odaadó híve is csak félszázaddal a *szégyennap* után merte közlésre bocsáttatni e páratlan dokumentumot. [35]

A kézirat hitelességéhez nem férhet kétség: a jellemes Bankos vallomása mellett a „makulatur-papír darabra” rótt kézírás is vitathatatlanul Petőfi szerzőségét bizonyítja. Pontosabban azt, hogy a végső fogalmazás és leírás az ő műve. Aki fennakadna azon, hogy a csalárdul becsapott választók panaszát maga a károsult fogalmazza meg, gondoljon az akkori népi írásbeliség elképzelhető szintjére ... Még a hasonlíthatatlan szónok, Mirabeau beszédeit is gyakorta titkárok írták, [36] ma kis- és nagyhatalmak vezetőinek egész *team*-ek gyártják a szövegeket, nincs tehát értelme fennakadni azon, hogy a szentmiklósi választók helyett és nevükben a petíciót maga a sértett követjelölt írta meg.

Feltehető viszont a kérdés, hogy egy ekkora megaláztatás, életveszély, arcpirító kiüszttetés után tárgyszerű tudott-e lenni a megbuktatott jelölt, aki a forradalom egész történetét heves indulatkitörések közepette verekedte végig? Nem volna meglepő, ha ez a szenvedély felforrósítja a petíciót is. Meglepő viszont ennek az ellenkezője: Petőfi mesteri diplomáciával ügyel arra, hogy választóinak haragja az illem és jog szabta határok között sítteregjen, ne törje át a *célszerűség* megszabta gátakat. De nézzük előbb a petíciót, mint a vereség okainak és lefolyásának mesterien tömör összefoglalását:

„Tisztelt Ministerium!

Alulírottak a június 15-kén tartott szabadszállási kerületbeli országgyűlési követválasztást nem ismerjük el törvényesnek, miután számtalan törvénytelen lépés követtetett el a végrehajtás előtt és alatt. Nevezetesen: a fülöpszállási, kunszentmiklósi és szabadszállási urak minden kigondolható becstelenítő rágalmat terjesztettek el köztünk követjelöltünkről, Petőfi Sándorról, többek között, hogy Petőfi Sándor lázító hazaáruló, orosz kém, olyan ember szóval, kinek nem csak megbuktatását hanem elfogatását sőt agyonveretését is jó néven fogja venni a ministerium és az egész nemzet. E vádakot Petőfi Sándor meg akarta cáfolni a szabadszállási és kunszentmiklósi nép előtt, de mind a két helyen eltiltatott a főlshólalástól a helybeli tanács által. Midőn Petőfi Sándor a választás helyén és napján a szabadszállási városházánál megjelent, az ellene felbőszített részeg nép mellyet a másik követjelölt egész éjjel s még az nap reggel is folyvást itatott rá rohant, az uraktól betanult becstelenítő vádakkal illetve és agyonveretéssel fenyegette. Petőfi a helybeli főbíró s a követválasztási bizottmány elnökét felszólitotta, hogy ők minden történendő balesetért

felelősek, mire azok azt felelték, hogy ha tüstént el nem takarodik, ők nem felelnek az életéért. Illy helyzetben Petőfi kénytelen volt elfogadni az eltávozás ajánlatát. Maga a város rendelt neki kocsit, és a kocsisnak meghagyatott, hogy ne az országúton, hanem mellékes távoli utakon vigye őt Szentmiklóstra, nehogy az országúton menvén, szentmiklósi és e lacházi párthíveivel találkozzék, s őket a történekről fölvilágosítsa. Midőn mi a választás helyére, Szabadszállásra értünk, Petőfit már akkor elvitték onnan, s minket a város végén azzal fenyegettek az oda való választók, kik mindnyájan föl voltak fegyverkezve, hogy agyonvernek bennünket, ha bemegyünk, mire mi, minden vérengzés elkerülése végett visszafordultunk s nem vettünk részt a választásban. A választás előtti napokban minket városunk tanácsa azzal ijesztett, hogy ők ott hagyják hivatalaikat, ha Petőfire szavazunk, s a választás előtti este a főbíró parancsára nem a kezesméses, hanem a szilajméses hajtattott be; így játszattunk ki, hogy hámos lovaink nem hajtattván be, sokan közülünk oda sem mehettek a választásra.

Tisztelt Ministerium, ekkép tapodtatott meg legszebb jogunk, a követválasztás joga; ha e fájó sérelmünk nem orvosoltatik, mi az alkotmány mostoha gyermekeinek fogjuk tekinteni magunkat, s mint ilyenek kilépünk a nemzetörségből, mellynek eddig legbuzgóbb tagjai voltunk. De bízunk a tisztelt Ministerium igazságszeretetében, bízunk az igazság istenében, hogy elrabolt jogunk vissza fog szereztetni, hogy e törvénytelen követválasztás megsemmisítetik, s az új követválasztás megtörténik és nem Szabadszálláson, hol minket rendes és békeszerető polgárokat ellenséges indulattal és fölfegyverkezve fogadtak, hanem Szentmiklóson. Ez a mi igazságos kívánatunk, kérelmünk a tisztelt Ministeriumtól. Kun-Szentmiklós és Lacháza követválasztó polgárai.” (176 aláírás.)

Látható tehát, hogy a költő pontosan tudta, milyen hangon kell *kérniük* híveinek „a tisztelt” Ministeriumot, s hogy dicsérniük ajánlatos „igazság-szeretetét”, miközben néki erről a kormányról egészen más véleménye volt. Taktikai mesterfogásra vall annak kiemelése, hogy Petőfi megbuktatói szerint az ő elfogását, sőt agyonverését „jó néven fogja venni” a Ministerium – tessék, t. követ urak, itt az alkalom bebizonyítani, hogy mindez nem igaz ...

Ugyanezen a napon, amikor a petíciós kérvényt körmölgette választói helyett, a saját nevében Nyilatkozatot is tett – bővebben, részletezőbben, szenvedélyesebben, de ugyanazt a történetet adja elő, mint a petíciós fogalmazvány, csak éppen ilyen kitörések közepette:

„Szabadszálláson egy hanggal, szavazás nélkül kikiáltották követnek a pap fiát, egy gögös buta embert, ki azon felül Szluha teremtménye ...

És azok, kik ellenem lázították a népet, örökké azt beszéltek, hogy én lázítottam, én vagyok a lázító... Hah, ha lázítottam volna, azóta a szentmiklósi és szabadszállási kaputosok csontjai szétszórva hevernének, és rajtok a kutyák rágódnának. Ez csak egy két szómba került volna, de én voltam, a ki mindig csillapítottam, rendre intettem a népet, én gátoltam meg az összeütközéseket.

Soha sem ostromolta szemtelenebbül a becsületességet és igazságot a gazemberség, mint ezen esetben.” [37]

A két írás hangvételének feltűnő különsege jelzi, hogy költőnk tisztában volt a választók petíciója és a saját nyilatkozata közti – hogy úgy mondjam – *műfaji* különbséggel. Ez utóbbiban petőfisen tobzódik, híveinek nevében viszont aránylag higgadtan érvel. Bankóság tehát abban a tudatban indulhattak el Pestre deputációjukkal, hogy a petíció megfelel a törvény és illendőség szabályainak. A fővárosban Petőfi állt a küldöttség élére, s Deák Ferenc, mint az igazságügyek minisztere fogadta is őket. Ha hihetünk a késői emlékezőnek, az egykori küldöttség tagjának (akinek szavait Hentaller

Lajos örökítette ránk a múlt század végén, tehát 50 évvel később), Deák Ferenc ilyen szavakkal fogadta Petőfit: „Isten hozta önt, tisztelt barátom! – mondá neki jóízű magyaros kiejtésével – mi újság a délibábos magyar Alföldön?” [38]

DEÁK ÉS PETŐFI

Feltéve, hogy az oly késve idézett szöveg a lényegben hiteles, talán nem erőszakolás részemről, ha a kedélyesen hangzó szavakból rokonszenvező iróniát érzek ki: ha valaki a kormányból megérthette Petőfi panaszát, épp Deák lehetett az egyetlen ilyen miniszter ... Alig öt évvel korábban hű (?) megyéjének, Zalának bocskoros nemesei vele szemben hasonlóan jártak el.

Hadd idézzem, emlékeztetőül, Deák történetét. Az 1843-as diétái választásokra készülődve, a haza (leendő) bölcse megfogadta: csak úgy vállalja a követséget, ha az általános adókötelezettséget mintegy előkészítő házi adóhoz megyéje hozzájárul. A döntő gyűlésre a bocskorosok szánalmasan reakciós hada megszállta a megyeházát (egy csapatuk Kehidán randalírozott és gyilkolt is), Deák a vitában alig tudott szóhoz jutni. Az akkor már országos híré politikus természetesen tudhatta, hogy nem pusztán a kisnemesek reakciós gyülekezete ágál ellene, a háttérben érzékelti lehetett a hatóságok és bizonyos egyházi körök bujtogató mesterkedéseit is. Deák ezek után, fogadalmához ragaszkodva, s mert csömört is kaphatott az ilyen közéletől, a Pest megyében felajánlott választási lehetőségét is elutasította. Zala haladó nemesei végül mégis megválasztották – de miként? A hazánkban elterjedt „s oly méltán kárhoztatott korteskedésnek szokott mesterkedéseivel, csábításokkal, vesztegetéssel, borral, földnek, fának ígéretésével s néhol talán fenyegetésekkel is” – ahogyan maga Deák írta ezt Klauzál Gábornak. [39] Természetes, hogy egy Deák Ferenc nem óhajtotta leszüretelni egy ilyen győzelem gyümölcseit – az 1843-as országgyűlés nélküle nyílt meg.

A forradalom igazságügyminisztere tehát saját tapasztalásából is jól ismerhette azokat a módszereket, amelyekkel a haladás bősziűt ellenzői szoktak támadni a választásokon, ezért akár sorstársnak is érezhette a Szabadszállásról vasvillával kiűzött költőt. Aki viszont épp e párhuzam okán is joggal bízhatott Deák becsületességében.

E történelmünkre, s választásainkra oly jellemző, de talán nem túl sokszor hangoztatott párhuzamot nem kívánom túlhangsúlyozni, joggal feltehető azonban, hogy Deák valóban jóindulatúan fogadta Petőfi és hívei panaszát. Erre vall magának a költőnek egy nyilatkozata is. Amikor a csalárdul megválasztott Nagy Károly emberei azt a hazugságot kezdték terjeszteni, hogy Petőfi nem is Deákhoz, hanem egy, a minisztert alakító színészhez vagy valamelyik szerkesztő cimborájához vezette hívei deputációját, a költő így érvelt a nyilvánosság előtt: „Ezt könnyű lenne megcáfolni, csak az igazságügyminisztert kellene megkérnem, hogy nyilatkoztassa ki, miszerint hozzá vittük az érintett folyamodást, s ezt Deák Ferenc megtenné. [40] Néhány nappal később pedig – egy sokáig kiadatlan naplójegyzetében – kiemelte Petőfi, hogy az új nemzetgyűlés megnyitásakor a sok cifra ruhás kormányférfiú között Deák öltözéke volt a legegyszerűbb – nem szükséges bizonygatnom, hogy az egyszerűség fogalma költőnkél önmagában is értékmérő. [41]

De egyéb jele is van annak, hogy Petőfi elégedett lehetett Deák reagálásával. A petíció átadása után, június vége felé röplapon megjelentetett újabb nyilatkozatában egyebek közt így szól A szabadszállási néphez:

„Polgártársaim! ti ellenséges kezet emeltetek rám, én baráti kezet nyújtok tinektek; követem a szentírást, melly azt mondja: »a ki követ hajít utánad, hajíts te vissza kenyeret.« Istenemre mondom, akkor sem haragudtam rátok, mikor engem vadállatok módjára megrohantatok, hogy széttépjete, annál kevésbbé haragszom most; de haragszom azokra, kik annyira elámítottak benneteket, hogy ellenem fordultatok, mint ellenségtek ellen, a ki legjobb barátotok vagyok széles e világon!... titeket csak sajnálni tudlak, sajnállak szivemből.

Ha még át nem láttátok, majd át fogjátok látni, hogy vétkeztetek, nagyot vétkeztetek ellenem és magatok ellen, és akkor pirulni fogtok, szégyenelni fogjátok magatokat, és sokért nem adnátok, ha nem történt volna meg az, a mi megtörtént. Az egész magyar nemzet ujjal fog rátok mutatni, hogy ti vagytok azok, a kik engemet kikergettetek várostokból, és nektek az az ujjalmutatás jobban fáj majd a pofoncsapásnál.

Polgártársaim, ha azok az urak, a kik engem becstelenítettek előttetek, igaz útban jártak: miért nem hagytak engem szóhoz jutni? ... én azt akartam, hogy ha majd minden választó együtt lesz, fölállok előttetek és azt mondom: »most jöjjön ide, a kinek vádja van ellenem, itt szemtől szembe mondja el vádjait, majd megfelelek rá!« Ekkor kisült volna, ki a becsületes ember, ki nem? ... de épen ezért nem hagytak engem beszélni, mert nagyon jól tudták ők, ha szót emelek, ők vesztenek... kimutattam volna, hogy minden vádjok csak rágalom, hazugság, gyalázatos hazugság. Hiszen ha igazat beszéltek volna, szemembe is meg merték volna mondani, de mindig csak a hátam mögött piszkoltak, a gyávák!

Első fölindulásomban azt határoztam, hogy törvény elébe állítom becsületesem megsértőit, de most már másképp gondolkozom ... azzal csak magamat szennyezném be, ha egy sorompó elébe állanék olyan piszok fajjal, mint azok. Ez csak annyi volna, mint ha a hold bepörölné azokat a kutyákat, a mellyek őtet megugatják. Hadd ugassanak, a holdnak az nem árt. Nincs Magyarországon egyetlen egy becsületes ember, ki az én becsületesemben kételkednék, s ennél többet az isten törvényszéke előtt sem nyerhetnék.

Nagy Károly uram pedig hiába diadalmaskodik, mert azt a választást meg fogja semmisíteni az országgyűlés, mint törvénytelen, és ő kelmét ebrudon fogják kivetni a követek közül, és úgy kell neki, mert a ki mint vet, úgy arat. Útra mehet aztán szépen, és zsebre rakhatja a dicsőséget, mellyet számotokra és a maga számára aratott. Fogadom, hogy ezután húsz mérföldnyire megy onnan, a hol követet választanak, hogy még hírére se hallja!

Ti, polgártársaim, készüljete az új követválasztásra, melly egy hónap múlva bizonyosan meglesz, készüljete el jobban, mint az előbbenire. Ha körülményeim engedik, akkor megint lerándulok hozzátok, ha nem egyébért, csak azért is, hogy néhány embernek a szeme közé nézzek. Válasszatok követnek akárkit, csak olyat ne, a ki étellel és itallal veszteget benneteket, mert az olyan ember nem hogy barátotok volna, sőt inkább legnagyobb ellenségtek; az olyan a ti vesztetekre törekszik, és előbb utóbb megsiratjátok, de már akkor késő lesz.

A derék szentmiklósiakat, fülöpszállásiakat és lacháziakat köszöntöm, titeket is köszöntelek, s arra kérem az istent, világosítson föl benneteket, hogy ezentúl ne tartsátok ellenségteknek azt, a ki legbuzgóbb jóakarótok, legőszintébb barátotok. Nem szükség azt az intést adnom, hogy ezután ne higgyete azoknak, kik a minap úgy bolonddá tette titeket, úgysem fogtok nekik hinni többé az életben. Ahelyett, hogy titeket ámitanak, azoknak jobb volna bizony, ha számot adnának nektek a város jövedelmeiről, mellyek isten tudja, hova gurultak, míg ők tisztviselőködtek. Vonjátok őket szoros számadásra, ha olyan nagyon becsületes emberek; azután gyalázzanak

mást, ha a magok becsülete tisztában lesz. – Isten veletek!

Junius végén, 1848.” [42]

A költő hajlamos volt arra, hogy a sötét hangulatok és felfokozott bizakodás végletei között csapongjon, de az új választás magabiztos beharangozását nem merte volna vállalni, ha a Deákkal folytatott tárgyalás után nem lát komoly reményt ügye felülvizsgálatára. Azt is tudhatta már, hogy az országgyűlés illetékes a csalárd választás megsemmisítésére. Hivatalos irat bizonyítja, hogy a petíció hamarosan a belügyminisztériumba került, amely a folyamodókat „a képviselő tábla” elé utasította. Ott egy „verificationális” (= igazoló) választmány volt illetékes a választások eredményének törvényes ellenőrzésére.

Petőfi egy szintén akkori levelében is kifejezte azt a reményét, hogy e választmány Nagy Károlyt „okvetlenül visszakergeti”, de a petíciózás mellett egyéb eszközöket is igénybe vett. Ügyét védve nem kis mértékben támaszkodhatott a sajtóra. Nincs elég adatunk annak meghatározására, hogy a lapok rokonszenvező kiállításait mennyire kellett „szervezni”, akár saját erőből, akár hírlapíró barátai részéről, s mennyire lehet spontánnak tekinteni a fővárosi újságok többsége által nyújtott támogatást, de ez utóbbi meglepően erőteljes volt.

A bukásról írt első és leghosszabb Petőfi-nyilatkozatot elsőként és teljes szöveggel a *Márczius Tizenötödike* közölte. Egy némileg szelídített változatot maga Petőfi jelentetett meg, a Jókaival közösen szerkesztett *Életképek*ben. A legtöbb lap szintén vagy részleteket adott közre a kemény krónikás iratból s a petícióból is, vagy saját kommentárban bélyegezte meg a botrányos választást. Íme, néhány idézet a lapokból.

A *Pesti Hírlap* rövidítve közölte Petőfi nagy nyilatkozatát, majd utána Bankos Károly terjedelmes tudósítását is közreadta. Ebben a derék barát citálja „egy tekintélyes ember” uszító szövegét, melyben ez hangzott el: „... megparancsoltam a félszegi lakosoknak, hogy azt az akasztófára való Petőfit be ne bocsássák a városba, kövezzék agyon...”

A *Márczius Tizenötödike* kigúnyolta a kiskunsági kaputosokat, akik ilyen logikával „agitáltak Petőfi ellen”: „ő republicanus és – tót királyt akar”.

A *Nemzeti* kiemelte, hogy Petőfiről „minden kigondolható becstelenítő rágalmat terjesztettek a nép között”, majd a cikkíró magához a költőhöz intézi szavait: „Népköltő! ez a kisértés nehéz órája volt, rád rohan a nép, melynek szived véréből irtál dalokat; életedet akarja venni, melyet egészen neki áldoztál...”

Reform: „Petőfivel a Kunságon, hol mint követjelölt fellépett, gyalázatosan bántak...” „A szabadság aligha tapostatott nálunk valaha oly aljas, minden emberjogot sértő módon, mint azt néhány lázító a Kunságon Petőfi Sándor mint követjelölt ellen elköveté. (...) csak alávaló hazaáruló lehet képes oly tettet helyeselni, mely kevés szabad institutiókat a leggyalázatosabb, legállatibb 22 mocsarába rántja le (...) A Petőfi helyett megválasztott *papfiát* (kiemelés az eredetiben F. S.) az igazoló bizottmány mindenestre vissza fogja vetni.”

Táncsics lapja, a *Munkások Újsága* mint „legsomorúbb hírt” közli, hogy Petőfit megbuktatták: „az egész nép lelkesedéssel fogadta a jeles férfiút s néhány nap alatt ördögi mesterséggel a népet gonosz lelkűek ellene lázították.”

A Vas Gereben és Arany János szerkesztette *Nép barátja* többek közt ezt írta: „... a kis kunságiak Szabadszálláson a pap fiát választották meg, miért? mert itceszámra töltötte a népbe a bort. Ez szégyen, gyalázat, hogy éppen Szabadszálláson csúfolták meg így a szabadságot.”

Vahot Imre, aki egykor Petőfi főnöke volt a *Pesti Divatlap*nál, s most a *Nemzet*ört

szerkesztette, s aki összeveszett egykori segédszerkesztőjével, a tárgyilagosság álarcában *sötét elfogultságot, ármányos eszközöket* emleget ugyan e választás kapcsán, másfelől nehezményezi, hogy a költő „a legkeserűbb kifejezésekkel” él nyilatkozataiban: „Katonás dolog, mely a legszabadabb alkotmányos országokban is már sok becsületes emberen megesett; – azért hát nyugodtan kell ilyesmit venni.”

Egyéb csipkelődések is olvashatók a zömében Petőfit támogató sajtóban, s persze megszólal a forradalomtól viszolygó *Budapesti Híradó* is. Gúnyolódik azon, hogy Petőfit az a nép kergette el, melynek „hite szerint” ő a képviselője. Nyíltan deklarálja, hogy „P. úr magánvédelme nem Magyarország dolga”. A magyar haza nevében nyilatkozó szerkesztők ugyancsak Vida Károly vezérlete alatt nemsokára a *Figyelmezőben* fognak gyülekezni, s a nemzeti sajtótörténet legszegényetesebb lapjain gyalázzák majd Kossuthot, Petőfit, a forradalom embereit. 1849 elején a muszkavezetés eszmei propagálója, a szánalmas Vida, már Petőfit is *burokkal* fenyegetted majd újságjában, így visszhangozva a szabadszállási részeg rikoltozókat, akik „akasztófáralalónak” nevezték Március Tizenötödike hőseit. [43]

Egészében mégis – ismételjük meg – a sajtó többsége hitet tett Petőfi mellett. Ez is biztathatta a költőt, aki sérelmeit közvetlenül nem említve, méltóságteljes, hatalmas versben köszöntötte az új országgyűlés megnyitását:

*Hallgassátok ki intő szózatom...
Egy ember szól, de milliók nevében!
Az a hon, melyet őseink szereztek
Veritékökkel s szívók vérivel,
Az a hon többé nincs meg (...)
Hazát kell nektek is teremteni!
Egy új hazát, mely szebb a réginél
És tartósabb is, kell alkotnotok,
Egy új hazát, ahol ne légyenek
Kiváltságok kevély nagy tornyai,
Sötét barlangok, denevértanyák (...)*

Ez a haza – ne áltassuk magunkat – azóta sem született meg. És sehol a világon azóta sincs olyan haza, mely a kiváltságokat lehetetlenné tudta volna tenni. A költő már elkezdte írni legnagyobb forradalmi művét, *Az apostolt*, mely szabadszállási bukásának történetét a mucai közegből világtörténeti magasságokba transzponálja. Nem csoda, ha ebben a főhős Szilveszternek is el kell vergődnie a gondolatig, mely Petőfi egyik-másik korábbi versében már megjelenik, s mely magát az eszmei célt is kétségbevonja:

*... az emberiség, szabadság,
Ez mind üres szó, puszta ábránd,
Melyért bolondok küzdenek.*

A nemzetgyűléshez írt óda azonban, természetesen, még reménykedő, egyebek közt azért is, mert a költő bízik abban, hogy az új követek, bár nagy többségükben nemesek, igazságot fognak szolgáltatni neki. Talán ezzel is magyarázható, hogy Petőfi – némileg talán meglepően – a nem létezőnek minősített régi hazáról váratlanul ilyen megértéssel nyilatkozik:

*Nem mondom én: a régi épületnek
Dobjátok félre mindenik követ,
De nézzetek meg minden darabot, mit*

*Alapnak vesztek, s amely porhatag már,
Vessétek azt el kérlelhetlenül...*

Engedtessék itt meg egy kitérő: Petőfi e nagy költeménye kapcsán hadd utaljak Adynak egy nagy forradalmi versére. Valószínűen többek közt a fenti sorokra is célozhatott Ady, amikor „a régi épületnek” lebontásánál egy bizonyos mérsékletet ajánló elődjével szemben így írt *A márciusi naphoz* című művében: „S ha papok tömjénjük gögösebben rázzák, / Mindezek halálos sorsunk magyarazzák: / Petőfi szavánál van szükség jobb szóra: / Mindent meglátóra, mindent felrugóra...”

Ady máskor mindenkinél bátrabban méltatta Petőfi forradalmiságát, de itt nem eléggé igazságos: először azért, mert ő „a papok istenét” mindig elutasította ugyan, de később megragadó „istenes verseket” is írt, noha eredetileg *pogány* Apollónak indult – Petőfi viszont utolsó prózai írásában nyílt szóval pogánynak vallotta magát; másodsor: a „mindent felrúgni” jelszava főleg a forradalmiságukat írásban kiélő lázadókra jellemző, Petőfi viszont tettekben élet-halál kockázatokat vállaló harcos volt, aki tudta, hogy a múltat nem lehet egyetlen csapással eltörölni.

Horváth János klasszikus Petőfi-monográfiájához is ide kívánczik egy megjegyzés. A kiváló tudós, aki oly sok Petőfi-versről írt mély elemzéseket, találó jellemzéseket, ezúttal nem érzekelte az óda nem is nagyon rejtegetett, legszemélyibb rétegét. Úgy látta, hogy a választási bukás miatt a költő lelke tele volt ugyan „méltó keserűséggel”, de „ez egyéni sérelemnek nyoma sincs a költeményen”. [44] Véleményem szerint ez a *nyom* nagyon is érzékelhető, noha Petőfi tudta, hogy az alkalom túl ünnepélyes a személyi sértettség *direkt* megszólaltatásához. Értett ő azonban a közvetett beszédhez is. Meg tudta találni a módját annak, hogy megaláztatását nem felhánytorgatva, a történelmi pillanatot megörökítő freskójára odafesse a bukásban részes vagy abban cinkos ellenségeit is:

*Számot vetett-e mindenik magával,
Minő dologra szánta el magát?*

-----
*Akit nem égő honfiérzelem,
És tiszta szándék vezetett ide,
Kit a hiúság, vagy silány önérdék
Csábít e helyre, az szentségtelen
Lábbal ne lépjen e szentelt küszöbre,
Mert hogyha egyszer átlép és kijő majd,
Átok s gyalázat lesz kísérete,
Mellyel haza s később a sírba megy. –*

E sorokban múlt időben, tehát mint megtörtént esetet említi, hogy van olyan, *akit* nem tiszta szándék *vezetett ide*, vagyis a nemzetgyűlésbe, hanem a *silány önérdék*, s az ilyennek jövőbeni sorsát is megjósolja: ha átlépte is most a szentelt küszöböt, „*kijő majd*” e helyről ... Mivel korábbi nyilatkozataiban Petőfi épp elégszer követelte, hogy Nagy Károlynak – hiába választották meg csalárdul – el kell hagynia a nemzetgyűlést, ez a *kijő* szinte névre szóló jövendölés (vagy inkább vágy és óhajtás). S ha ez az utalás túl általános lehetne, Petőfi még azt is tudatja olvasóival, hogy a silány önérdék e hajszolója *nem fővárosi*, mert miután „*kijő*” a nemzetgyűlésből, „*haza s később a sírba megy*”. Nagy Károlynak, aki semmit sem értett a poézishez, annyit azért tudnia kellett, hogy e *hazamenés* úticélja: Szabadszállás ...

A borral és vasvillával agitáló követ – ha a költészethez süket volt is – azt felfogta, hogy Petőfi ismételt nyilatkozataira, vádjaira valamit illene válaszolnia. Írt is egy

mucsai filippikát – vagy íratott valamelyik bérelt „írástudóval” –, s ezt a Pesti Hírlapban (is) akarta közölni. A szerkesztők enyhítéseket kértek, mondván, hogy Petőfi dühös *Nyilatkozatát* is rövidítve közölték, erre azonban a nemzetgyűlés e díszje nem volt hajlandó. Kitalálta – netán megsúgták neki? hogy fizetett hirdetésben azt publikál, amit akar. S így is járt el. S így jelent meg e választási csetepaté legordenárébb dokumentuma épp a *Pesti Hírlapban*. Sőt, épp abban a számban, mely Petőfinek a nemzetgyűléshez írt ódáját közreadta! ...

Csengery Antal és Kemény Zsigmond szerkesztő urak az idő tájt nem közeli barátai, de jóindulatú tisztelői a költőnek. El kell hinnünk védekezésüket, mely Nagy Károly hirdetéses cikkének megjelenését már másnap követte: „Kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy azon gyalázatos cikk, mely tegnapi számunk hirdetményei között Nagy Károly aláírásával Petőfi ellen megjelent, tudtunkon kívül igttatott a hirdetményi rovatba. E rovat szerkesztését egészen elkülönözve, a kiadók magok kezelik. – A Pesti Hírlap szerkesztői.” (1848. július 6.) [45]

A Pesti Hírlapot a híres „Länderer és Heckenast” kiadó jelentette meg. Mivel március tizenötödikének legendáriummá átlényegült históriájában Länderer úgy szerepel, mint aki a nyomdájába behatoló fiataloknak maga adja a forradalmi gépfoglalásra buzdító jótanácsot, akadtak korunkban kiváló magyar írók, akik egész mítoszt alkottak a titkon a néphez húzó nyomdatulajdonosról. A titok azonban máshol keresendő: abban, hogy Länderer bizalmas szolgálatokat tett a kamarillának, már a negyvenes évek elején. Így például az ő segítségével csavarták ki Kossuth kezéből a túl veszélyessé vált Pesti Hírlapot... Az akcióban társának, Heckenastnak is volt része. Länderer ama március tizenötödikéi délelőttön sem szívből játszotta el az ifjúság barátjának szerepét. Mindezek alapján nem volna csodálható, ha Nagy Károlynak a *szerkesztők* által elutasított cikkét valamelyik *kiadói* illetékes nem pusztán a hirdetésért leszurkolt 15 forint fejében csempészte be a Pesti Hírlap „hirdetményi” rovatába. Rögzítem azonban, hogy idevágó tárgyyszerű bizonyíték nem áll rendelkezésünkre.

És most néhány részlet Nagy képviselő úr Petőfihez intézett, s eddig csak emlegetett „Szózat”-ából, kivételesen minden kommentár nélkül:

„Ön Márczius Tizenötödike lapban egy czikket közöl, mellyben a szabadszállási kerületben június 15-én tartott követválasztást, a megtorlott önzés, megsértett hiúság s meghíúsult szép remény szülte méltó bosszújából, elferdített alakban tünteti fel (...) ... ha a radidál kört naponta látogató olly piszkos kifakadásokat enged magának, a művelődés tűzpontjától távol esőtől joggal követelhető, miként önt, sokkal kíméletlenebb s meggyalázóbb címekkel halmozza ... A közvélemény, mint igaz bíró, értesülvén hitelesen a választás folyamáról s ön feltolakodásáról, – kimondja ön felett az ítéletet, melly ön szavait használva így hangzik: »Ez pimaszság Petőfitől, ez nem egy népköltőhöz, de egy pusztai betyárhoz sem illik.«”

Ezek után, nem alap nélkül, arról értekezik Nagy Károly, hogy nem a tömeg lerészegítése, nem Petőfi gyalázása okozta a költő bukását, hanem „republikánus elveinek föltüntetése”, valamint „a májusi napokban, a museum téren tartott népgyűlésben a ministerium iránti csúfos bizalmatlanságot hirdetett beszéde ...” Majd újra a dorong következik:

„Ön engem butának mond: igaz, hogy teremő észtehetséggel s roppant tudományossággal nem dicsekedhetem, de hiszen! Ön fejének sem kell abroncs, én szeretem hazám úgy, mint ön, de még talán jobban; mivel engem hazámhoz *több érdek csatol*, (!F. S.) van tiszta felfogásom, tisztább, mint önnek; van jellemem, szilárdabb, mint öné; talán több képzettséggel is hizeleghetem magamnak a tanok minden ágában – a költészetet kivéve – mint ön, talán én is ismerem a nép szükségeit, mint ön, vagy talán nemességem miatt nem is vagyok képes fölfogni a nép érdekeit? Ön nagyon

elbizott, de mibe, abban, hogy a Pegazus farkába ön is fölkapaszzkodott. Ön, barátom, nagyon hiú, a fölöttébb hiúság pedig higvelejűséget föltételez.

Ollyan ön, mint a fertőbe hevert disznó, melly minden hozzá közeledőt kíméletlen bekever. Isten önnel.”

Nem kell szárnyaló fantázia ahhoz, hogy magunk elé képzeljük a költőt, amikor a nemzetgyűléshez írt versét viszont látja abban a lapban, amely Nagy Károly követi *Szózatot* is közli. Dühét azonban ennél is hevesebbre gerjeszthette az a tény, hogy előző napon Szabadszállás új követe is ott ült a képviselői sorokban, melyeket Petőfi csak a karzatról, nézőként vehetett szemügyre. (Jól megnézte őket, naplójegyzetében a miniszterek ruházatát is leírja – s jórészt bírálja.) Haragjának látvakitörését azonban feltehetően az okozta, hogy a megnyitás utáni másnapon ezt a Nagy Károlyt az illetékes igazolási osztály igazolta!

Mint Mezősi kutatásaiból tudjuk, a belügyminisztériumba juttatott kunszentmiklósi petíció „nem került elő a július 6.-i igazolás alkalmával”, a VIII. igazolási osztály csak később kapta meg e dokumentumot, akkor, amikor a t. nemzetgyűlés már igazoltnak fogadta el Szabadszállás ékességét... A verifikálok ezek után „az alakulandó ház bírálata alá tartozónak” ítélték az ügyet. [46]

Mezősi okmányközlése ezúttal is igen fontos, de sajnos lényeges összefüggésekről tovább sem tudhatunk érdemleges adatokat. Egy biztos, s ezt már Mezősi is hangsúlyozta: a VIII. igazolási osztály tagjainak *tudniuk kellett* a szabadszállási választás lefolyásáról, tele volt annak híreivel a sajtó! S a t. bizottság nagy többsége ennek ellenére elfogadta Nagyt, egy 34 fős csoportban olyan képviselőkkel együtt, mint Eötvös József és Deák Ferenc!

Az ismert naplók, levelezések nem tartalmaznak eligazító adatokat esetleges, a háttérben zajló mesterkedésekről. Szemere Bertalan akkori belügyminiszter memoárja sem igazít el bennünket. A fentiek alapján mégis jogosnak tekinthető Mezősi szolid feltevése a petíció továbbításának *szándékos* késleltetéséről: „A kormányzat ezáltal is akadályozni kívánta Petőfi bejutását a nemzetgyűlésbe”. [47]

EGY ELMARADT PÁRBAJ

Két évvel korábban, a *Levél Várady Antalhoz* című verses episztolában költőnk tréfás hangnemben, de igen komoly erkölcsi megfontolásból dorgálgatta párbajra készülődő barátját:

*Szó ami szó, de nekem igazán
Nem tetszik, hogy te minden balgaságért
Kész vagy kockára tenni éltedet. (...)
Ki tudja, mit hoz a kétes jövődő,
Mely álmainknak legkedvesbike,
S akkor hazánknak ránk szüksége lesz. (...)
Látod barátom, élted mily becses,
Azt a világhoz mennyi lánc köti,
S te mégis könnyelműn kockáztatod.
Ha még nem tértél, térj eszedre már ...*

A szabadszállási szégyen, a nemzetgyűlés Nagy Károlyt igazoló aktusa és a győztes

rivális sértegető cikke annyira felbőszítette a költőt, hogy saját párbajjellenes elveiről „megfeledkezve”, kihívta Nagyot... Méghozzá kardra. Segédeinek Jókait és a *Márczius Tizenötödike* forradalmár szerkesztőjét, Pálffy Albertét kérte fel. A segédek meg is keresték az újdonsült követet. De adjuk át a szót nekik, akik azon melegében a sajtó nyilvánossága előtt számoltak be küldetésükről:

„Nagy Károly kunsági képviselő Petőfi barátunkat legközelebb oly sértéssel illette, mely a lovagiasság szabályai szerint csak fegyveres elégtétellel volt kiegyenlíthető. (...) Petőfi minket segédeiül hívott fel, s mi kötelességünkhöz képest felkeresők Nagy Károlyt s felhívok őt fegyveres elégtétel végett.

Ő erre azt válaszolá, hogy oly emberrel, kit ő becstelennek nyilatkoztatott, mint eddig, míg be nem bizonyítja, hogy nem becstelen, víni nem fog.

Az elégtételre felhívást azonban épen e becstelenítés tette szükségessé, de Nagy Károly ismételt felszólításunkra is, sem az általunk megajánlott gondolkodási határidőt el nem fogadta, sem segédeket, kikkel értekezzünk, ki nem nevezett, sőt Perczel Mór rendőrosztályfőnöknél Petőfit, mint életére törekvőt, feljelentette.”

Itt közbevetőleg talán érdemes megjegyezni, nem vitatva Perczel némely érdemeit, hogy ez a már akkor is beteglelkű férfi a forradalom kezdete óta feszült viszonyban állt Petőfivel. Nagy tehát pontosan tudta, kihez kell fordulnia ...

Miért, miért nem, talán barátai tanácsára, Nagy később mégis hajlandónak mutatkozott a párbaj vállalására, melynek feltételeit egy kiskunsági jóembere közölte Jókaival és Pálffyval. A fent idézett hírlapi nyilatkozatban a két író erről így számolt be:

„Másnap Szeles Lajos úr Pálfi Albertnek nagy társaság előtt mondá: hogy Nagy Károly a párbajt elakarja (sic!) fogadni, de csak kardra; – mi, mint a párbaj bírái, nem engedjük meg a karddal vívást, hanem kívántuk, hogy a sérelem nagyszerűségéhez képest vijjanak pisztollyal, mint a kihívás történt, – a kihivottnak a viadal eszközeit erősíteni igen, de gyöngíteni joga nem lévén. Mellybe, miután a kihívott segéde egyezni nem akart, sőt ez esetben a párbaji bíróságról (a segédi szerepről – F. S.) is lemondott ...” [48]

Jókait és Pálffyt (ez utóbbi nevét az akkori „demokratikus” fellángolás idején i-vel írta) a baloldali sajtó lelkesen támogatta. A *Reform* kifejezte reményét, hogy „olyan embert, ki mást megsérteni és elégtételt adni gyáva”, a nemzetgyűlésben „megszenvadni nem fognak”. [49] A *Nép Barátja*, Vas Gereben és Arany János lapja még élesebben foglalt állást: „... a tisztelendő uram fia egész Pestnek csúfja most, mert hordó mellett és pénzzel lett követ, és Pestre jövé, Petőfit akarta gyalázni, s midőn Petőfi becsületét meggyalázni nem engedvén, ősi szokás szerint megizente a pap fiának, hogy magyar ember nemcsak a nyelvét öltögeti, mint a vén asszonyok, hanem a becsületét karddal is védelmezi; erre a pap fia gyalázatosán megijedt és nem mert kardot fogni!... Aztán ilyen fa-kardos, fa-puskás anyámasszony lenne a vitéz kunok követe; az illyent még fűzőért vagy czérnáért sem merném küldeni a szomszédfaluba, nem hogy még követnek! ... És a pap fia most itt hányódik Pesten, és az inasgyerekek ujjal mutatnak rá!” [50]

A „nem mert kardot fogni” kitétel persze nem tárgyilagos, mert – mint láthattuk – Nagy a pisztoly ellen berzenkedett főleg, s némi vonakodás után a kardot vállalta volna. Sőt... Jókainak egy sokkal későbbi írása szerint ezt az ajánlatot példátlan hetvenkedéssel kötötte egybe, így:

„A kihívásra a nagyérdemű hazafi azt felelte, hogy ő bizony pisztolyra senki fiával se verekedik, »hanem álljon elém az a Petőfi egy szál kardra, s tudom, hogy úgy ketté

hasítom, hogy fele erre, fele arra esik!«”

Ketté hasítani egy Petőfit!

Most meg aztán porszemenként raknók össze, csak tudnók, hogy merre fújta a szél?

Mi aztán kiadtuk a bizonyítványt, hogy a képviselő úr nem akar lovagias elégtételt adni, s Petőfinek el kellett tenni az emlékei közé a keserű megbántást.” [51]

Így maradt el a párbaj, s maradt életben a költő még egy esztendőre s néhány napra. Noha tudott célba lőni, legalábbis ezt tartotta magáról, ha mégis sor kerül a pisztolyos viadalra, el is eshetett volna, még a Puskinénál is jelentéktelenebb ellenfele golyójától.

Még mindig forrt benne annyi méreg, hogy újra a röplap műfajához nyúlt, a választás és a viszály során harmadszor. Szponzorról nem tudunk, a költségeket nyilván neki kellett előteremtenie (aminek később még említendő következményei is támadnak). A röpiratot a követek asztalára sorban lerakta. Ez ügyben a legrövidebb, de a hosszabbakhoz hasonlóan teljesen eredménytelen szövege így csattant:

„A NEMZETGYŰLÉSI KÖVETEKHEZ

Nagy Károly, ki a kiskunsági követséget elrabolta tőlem, a Pesti Hírlap 99. számába egy cikket lopott be ellenem. E cikk egészen ő hozzá méltó, s én őt érte én hozzám méltólag vontam kérdőre, s kívántam elégtételt. A milly szemtelen hetvenkedéssel írta Nagy Károly e cikket, olly példátlanul gyávasággal tagadta meg az elégtételt, olly gyávasággal, mellynek párját nem férfiak, de vén banyák életrajzában is hiába keressük. Figyelmeztetem és kérem a nemzetgyűlési követeket, hogy e megbélyegzett emberrel senki közülök egy sorban ne üljön, nem az én irántami szívesség vagy barátságánál, hanem azon tiszteletnél fogva, mellyel e testület magának tartozik.” [52]

Nehéz egy ilyen kvázi-ultimátum hatását csaknem másfél század múltán felmérni, főleg azért is, mert a képviselőházi és kormányzati szintű iratok e tekintetben nem kínálnak felvilágosítást... Mégis valószínűsíthető, hogy Petőfi elvétette a mértéket: sok képviselő érezhette úgy, hogy az ő magatartását kívülről befolyásolni, sőt megszabni akarná az „izgága” költő. Aki viszont – legalábbis egy ideig – hatásosnak érezhette lépését, hiszen azt írta Bankosnak, hogy Nagy „már nem is jár a gyűlésekbe...” [53] Lehet, hogy néhány napig Szabadszállás követe nemigen koptatta a nemzetgyűlés padlóját, tudjuk azonban, hogy később nagyon is jelen volt s jeleskedett. Így például az olasz kérdés vitájában nem a többséggel szavazott (nem Vörösmartyval tehát, akit kormányhűségéért Petőfi oly hevesen megleckéztetett), hanem az ellenzékkel ...

Lemondva néhány elhomályosult részlet tisztázásának kísérletéről, immár a nemzetgyűlési „Petőfi-harc” végkifejletét foglalhatjuk össze. Az 1848. július 8-i ülés jegyzőkönyve témánkról ennyit árul el: „Nagy Károly kiskun szabadszállási kerületben választott képviselő ellen beadott folyamodásban törvényellenes izgatás és a folyamodóknak a szavazásból erőszakkal lett kizárása panaszoltatván.” [54] Az irat ugyanilyen tekervényes nyelven közli, hogy a nemzetgyűlés három tagból álló bizottságot jelölt az elrendelt vizsgálat lefolytatására.

E szinte fura szűkszavúság még inkább gyanúsnak tűnhet a korabeli sajtóközlemények olvastán. Ezekből kiderül, hogy a nemzetgyűlés többsége, még a bizottság kijelölése előtt, ha „egyelőre” is, már igazoltnak tekintette a szabadszállási győzöt! íme az egyik jelentés: „... felolvastatván az illető jegyzőkönyv – a többség egyelőre Nagy Károly választását egészen törvényesnek nyilvánította, s már tovább is akará folytatni a tanácskozást, midőn Nyári Pál fölemelkedik, s az ügyet vizsgálat alá kéri bocsájtatni.” (*Radical Lap*, 1848. júl. 9.)

A többi újság további részleteket világít meg. A *Közlöny*, érdemben ismertette a

kunszentmiklósiak petícióját, Bónis Samu felszólalása alapján megállapítja: e panaszt csak *aznap* adták be a házhoz, holott már korábban kellett volna. (1848. júl. 10.) A baloldali *Nép-elem* szintén e napi száma elárulja: „a táblabírák mit sem akartak hallani” arról, hogy Petőfit erőszakkal távolították el a választás színhelyéről. (A „táblabírák” természetesen a nemzetgyűlés maradi tagjaira utal.) Ez a lap is rögzíti, hogy ki fordította meg a hangulatot: „Nyári azonban elmondá, hogy a háznak ily választások meggátolása felett vizsgálódni kell – s elfogadták.”

A „Békepárt” későbbi vezéralakja ekkor az ellenzék legtekintélyesebbje. Határozottan fogalmazott: „Uraim! Egy folyamodás adatott be, melynek tartalma ha igaz, kérdésen kívül a választás nem történt a törvény által biztosított szabadság körében. Miután itt föladás történik 176 folyamodó által, a háznak, vélekedésem szerint, kötelessége megrendelni a vizsgálatot...” [55]

VIZSGÁLAT HELYETT – VITÁK

A *helyes* kiáltásokkal fogadott felszólalás után, a megváltozott hangulatot érzelve, Nagy egyik pártfogója (s mellesleg párbajsegéde a le nem zajlott duellumban) sietett bejelenteni „Nagy Károly nevében”, hogy „ő maga is kívánja a vizsgálatot”. Amit korábban persze egyáltalán nem kívánt...

A parlamentek ősi szokása szerint ezután további vita kavargott akörül, hogy *ki* vizsgálódjék: a t. ház, vagy a kormány, netán a helyi hatóságok. (Akadtak tehát olyanok, akik arra a bíróra kívánták volna bízni a revíziót, aki a helyszínen Petőfi egyik fő ellensége volt...) A *Nép-elem* közli, hogy a pozitív döntést a ház érdekében „a baloldal” akarta, és többen „a közép és jobbról is” így érveltek. Legerélyesebben Madarász László figyelmeztetett arra, hogy a hatóságok érdekeltek lehetnek, a kormány is, és ezért „a ház jogai” mellett kardoskodott. Deák is azt hangoztatta, vigyázzon a nemzetgyűlés magára, „nehogy ily jogot kezei közül kibocsásson, az igazolás a ház ügye ...”

Ha Nyáry Pál hiúsította meg Petőfi ellenzőinek azonnali győzelmét, Kazinczy Gáboré a dicsőség, hogy nem pusztán elvi általánosságokban, hanem konkrétan a költőre, „a folyamodóra” célozva intette a képviselőket: *ki* is, s mit jelent a nemzetnek az, akit Szabadszálláson meggyaláztak. Szembeszállva a halogatókkal, akik beletörődtek ugyan a vizsgálat elrendelésébe, de el szerették volna napolni a ház szabályainak tárgyalásáig, Kazinczy kimondta: „Az erkölcsi individualitás az emberben valami oly szent, mely nem engedi, hogy bárminő szenny és folt 24 óráig is rajt száradjon. Nem azért, mivel a folyamodó egyéniséget a nemzet kitűnő díszének tartom, hanem ha a ház megrendeli a vizsgálatot, történjék az azonnal.” [56]

Kazinczy gesztusa annál is inkább tiszteletre méltó, mert Petőfi az 1847-es *Úti levelekben* áradozott ugyan barátja szónoki képességeiről, de írásának stílusát nyíltan bírálta. Valószínűleg igazuk van a *Petőfi Sándor Levelezése* kiváló sajtó alá rendezőinek, Kiss Józsefnek és V. Nyilassy Vilmának, akik szerint költőnk épp e túl őszinte kritikát is kívánta ellensúlyozni, [57] amikor hamarosan költői levélben köszöntötte Kazinczyt, mint eszmerokonát:

*Miljók nevében emelem szavam,
Miljók nevében mondom el neked
A köszönet, a hála szavait,*

*Hős pályatársam, lelkem rokona:
A nép nevében! melynek híve vagy (...)*

A költemény nem jelent ugyan meg Petőfi életében, miként sok más műve is csak holtá után látott nyomdafestéket, de Kazinczy értékítéletét ez nem befolyásolta: ő, aki később szintén a *Békepárt* egyik szellemi vezére lett, ekkor még szolidaritást vállalt a fékezhetetlennek ítélt forradalmárral. Nem véletlen – már amennyiben megbízható a *Közlöny* tudósítása –, hogy míg Nyáry, Deák és a konokul baloldali Madarász László is kapott helyeslő közbekiáltásokat, Kazinczy felszólalásának fogadtatásáról nincs hír.

A vitában végül elfogadták egy háromtagú bizottság felállítását a szabadszállási választás kivizsgálására. A kiküldött képviselők jelleme s politikai irányzata ismeretében bízni lehetett (volna) abban, hogy igaz jelentést szerkesztenek a csalárd szavazásról. Petőfi, aki a *Die Opposition* című pesti lap szerint *naponta* látogatta ekkoriban az országgyűlés üléseit, feltehetően személyesen, a helyszínen értesült a jó hírről, s már másnap bizakodva számolt be róla Bankosnak: „A tennapi gyűlésben neveztek három tagot a követek közül, kik hozzátok mennek vizsgálat végett: Asztalos Pál, Besze János, Bónis Samu. Nagyon meg vagyok elégedve velők, majd napfényre hozzák ezek az igazságot. (...) Ha Nagy Károlyból a becsületézés legutolsó szikrája is ki nem lobbant volna, c vizsgálatra már nem is lenne szükség, itt hagyná Pestet nyakra főre és örökre, mert itt akárhová fordul, azt várhatja, hogy szembeköpi vagy megpofozzák ...” [58]

A „nyomorú fattyának”, ahogyan Petőfi nevezte e levélben győztes vetélytársát, szónokként sem volt sikere a nemzetgyűlésben. A *Pesther Zeitung* például kigúnyolta, hogy beszédét előre megtanulja, s „a jelenlévők nevetése közben” valósággal szavalja a szöveget. (1848. aug. 31.) De hiába mosolyogták le Nagyt, hiába állt össze egy tisztes bizottság a szabadszállási botrány kivizsgálására, végül is a szónoklatokon kívül semmi sem történt! A bizottság útnak sem indult... Nagy Károly maradt a követ, s e „hetvenkedő fattyú” (Petőfi szavai) végre nyugodtan szónokolgathatott a Tisztelt Házban.

Be kell vallanom, hogy a kudarc oka nem áll tisztán előttem. Némely szakemberek úgy vélik, hogy Bónisék küldetését a katonai fejlemények akadályozták meg: a délvidéki mozgolódások miatt táborba vonult jászkun nemzetőrség a szerb felkelők ellen gyülekezett, köztük volt a költő sok választási híve is. Maga Bankos később, a szabadságharc leverése után, azt írta erről, hogy ő maga kérte Petőfit, „mikép a vizsgatételt – ha lehet – halassza el”, mert ő is, s a költő „ügybarátainak legnagyobb része” távol lesz Kunszentmiklóstól. [59] Lehet tehát, hogy szentmiklósi szavazóinak távolléte miatt maga Petőfi ajánlotta a vizsgálat elhalasztását? E szerint – Mezősivel szólva – valóban egy közbejött „fatális” akadály tette lehetetlenné az igazság kiderítését. [60]

Fel lehet tenni mégis néhány kérdést e fátum mibenlétét illetően. Tudjuk, hogy július 13-áig a szentmiklósi nemzetőrök még lakóhelyükön maradtak. A 8-iki nemzetgyűlési döntés után, amennyiben a T. Ház komolyan veszi Kazinczy javaslatát, s *azonnal* megindíttatja a vizsgálatot, lett volna idő a helyszíni kihallgatásokra is. Miért nem siettek? Továbbá: júliusban, augusztusban a verbászi táborból Bankos leveleket küld Petőfinek, az *Életképeknek* (kettő meg is jelenik közülük). Ha a nemzetgyűlés, mely *más* igazolási ügyekben eljár, Petőfi esetében is szorongva óhajtja tudni az igazságot, bizottságának legalább egy tagját kirándultathatta volna Verbászra is ... De nem tette.

Lehet persze úgy is felfogni – olvashattunk is ilyen véleményeket –, hogy fontosabb események joggal szorították háttérbe ezt az ügyet. A nemzet védelme

csakugyan mindennél drágább, de miért állna ellentétben *a nemzet díszének* nyújtandó erkölcsi elégtétellel? Valószínű, hogy nem is volt ilyen ellentét, mert a nemzetgyűlés többsége egyáltalán nem tartotta költönket a „nemzet díszének”. S az ország lakóinak többsége ugyanígy gondolkodhatott. Ezért nagyon is okkal tehető fel, hogy valakik a kormányban és a képviselőházban is igencsak örültek a gyűlölt republikánus bukásának, s eszük ágában sem volt igazságot szolgáltatni neki.

Aktákkal mindez persze nehezen volna igazolható. Legfeljebb annak a *ténynek* a jelentőségét lehet ismételten aláhúzni, hogy az ún. „VIII. igazolási osztály” csak azután kapta meg a belügyminisztériumba juttatott – idejében oda került! – kunszentmiklósi petíciót, amikor Nagyot már igazolták ... Ezt csak célzatos késlekedelemnek lehet minősíteni. A higgadt Mezősi teljes joggal vonta le e tényből a következtetést: „a kormányzat ezáltal is akadályozni kívánta Petőfi bejutását a nemzetgyűlésbe”. [61] Tanulságos az is, hogy a kormányra háruló gyanút már egy múlt századi Petőfi-életrajz is megfogalmazta. Fischer Sándor szerint a kormányzat „kétségkívül már a választásnál Petőfi ellen munkált, mert különben nem nézte volna el oly könnyen e visszaéléseket. Petőfi republikánus volt, míg a többség, magától érthető, királypárti. Az intéző körök féltek e radikális népszónoktól, s előre látták, hogy ha bejut a házba, ott sok kellemetlenséget okoz; azért törekedtek, hogy megválasztatása ne sikerüljön.” [62]

Egy érzelem, egy erős ellenszenv vagy akár gyűlölet lehet indíték nemtelen tettekre, de önmagában nem bizonyíték a tett elkövetésére. Mégis tudnunk kell, mint az események vitathatatlan hátterét, hogy Deák kivételével a kormány többi tagja nem titkolta a költő elleni indulatait. Láttuk, hogy Kossuth már márciusban kötéllel fenyegette azokat a pesti fiatalokat, akikről feltehető volt, hogy nem engedelmessé válnak a kormánynak. Széchenyi nyíltan vagy pontosabban, a nagy nyilvánosság előtt nem érezte félelemmel elegendő gyűlöletét, de naplójában újra meg újra kitör a márciusiak ellen, „a gözgyillotin-párt” ellen. Az ő feljegyzéséből tudjuk meg, hogy 1848 májusában Kossuth, a kormány *legradikálisabb* tagja így bátorította a szorongó Széchenyit: „Nincs mit félni a fiatal izgatóktól... Legfeljebb 300 van. Ezeket agyonveretem, csak egy szóba kerül.” [63] Széchenyi maga is annyira meghökkentőnek találhatta e nyilatkozatot, hogy az idézet után zárójelben három felkiáltójellel emelte ki Kossuth szavait... [64]

Petőfit 1848 márciusa után az ország több helyén is fenyegették kötéllel, Jókai szerint verseit is égették az egyik piacon, [65] másutt agyonveréssel riogatták – a kossuthi „agyonveretem” tehát nem egy magányos politikus méla szólója. Amivel természetesen semmiképpen sem szeretném azt sugallni, hogy felbujtói összefüggés volna a Széchenyi bátorítására előadott *szómágia* és a szabadszállási vasvillás szavazás között. De Kossuth Széchenyi előtti kitörése mindenképpen jellemzi azt a politikai és indulati *közeget*, melyben a Petőfi elleni hajsza törvényszerűen kezdődött el és egyre érzékelhetőbbé vált.

Az üldözött vagy meghunyászkodik, elbújik, vagy visszavág. Petőfi természetesen visszaütött: 1848 nyarán egymás után többször is a legélesebben támadja a kormányt, különösen az után, hogy belátta, nincs reménye az elvesztett választás revíziójára ... Csalódását csak növelte, hogy az eszmékben hozzá közelálló Madarász Lászlót és Tánacsicsot két helyen is megválasztották, s követ lett – akkor még atyai barátja – Vörösmarty is.

MEGÉRDEMELEJÜK-E PETŐFIT?

1848 júliusában-augusztusában a mindig is indulatosra hajlamos költő körül szinte megdermed a levegő, haragja a paroxizmusig h évült, már nem tudja fékezni magát. Ebben a lelkiállapotban tartózkodás nélkül öntötte ki szívét egyik hívének, Csató János református tiszteletesnek, aki egy (azóta elveszett) levelében valószínűleg emlékeztette a költőt arra, hogy korábban túlságosan is istenítette a népet:

„Igaz, hogy olyan a nép, a millyennek te rajzold, de csalatkozol abban, ha hiszed, hogy én valami ideális testületnek képzelem, nem, barátom, én egy szikrával sem képzelem különbnek, mint amillyennek lenni te állítod, de életem főtürekvése az, hogy olyan ne maradjon, a millyen jelenleg. (...) Végre a mi a követséget illeti, annak megnyerése végett soha és sehol egy lépést nem teszek többé az életben ... ha széles e hazában egyetlen egy kerületnek sem lesz annyi becsületérzése vagy tulajdonképpen belátása, hogy engem megválasszon, úgy isten szentháromság úgyse nem érdemli meg Magyarország, hogy képviseljem!” [66]

E hosszú mondat végének még az orthográfiája is fellazul, a heve pedig olyan, mint egy káromkodásé. (Még a *szentháromság* emlegetése is erre vall. Épp egy Kazinczy Gáborhoz intézett baráti levélben társul a fogalom olyan ígéhez, amelyet az új kritikai kiadáson kívül aligha lehetett máshol kinyomtatni.) [67] A híres fordítói triászból Petőfi már '47-ben sem véletlenül választotta Shakespeare-től elsőnek épp a *Coriolanust*, e mostani kitörése a darab címszereplőjének városa-hazája elleni tobzódására emlékeztet: „... vinni akarok / Az alvilágnak minden haragával / Romlott hazám ellen.”

Illik-e így kifakadni saját országa ellen bárkinek? E sorok írója nem érzi magát illetékesnek arra, hogy hazafias erkölcsstanból jegyeket osztogasson nemzeti nagyjainak, mint valami iskolamester a rosszcsont nebulóknak. A biográfus e ponton egyedül egyet tehet: megrendültén rögzíti, hogy Március Tizenötödikének, legszebb forradalmunknak hőseit ilyen hangulatba ragadhatta megalázó vereségeinek sorozata.

A *hangulat* nem is jó szó ide: ettől kezdve, ritka pillanatoktól eltekintve, ha nem is mindig ezen a hőfokon, de újra meg újra kitör Petőfi: 1848 e számára is vészes nyarán eltaszítja magától Jókait, s majdnem orvosolhatatlanul támad Vörösmartyra, később tábornokok egész sorával civakodik. Viszályaiban gyakran teljesen vagy jórészt igazolható az ő igaza, de ez a *sorozat* mégis azt mutatja, hogy sértett önérzete és daca végleg fölébe kerekedett a realitás követelményeinek. Szépszámú ellenségei, akik vitathatatlanul a forradalmárt gyűlölték benne, kárörömmel, barátai sajnálkozva észlelhetők összetűzéseinek eredményét: Petőfi Sándor egyre inkább elszigetelődött a „köz” hangulatától.

Íme egy kis ízelítő azokból a kortársi megállapításokból, amelyek márciusi dicsőségének fokozatos elhalványulását jelzik:

Bártfay József főispáni titkár egy július végi, Szabadkáról küldött levelében azt állítja, hogy a szerb támadás veszedelme *itt* Petőfinek „tulajdoníttatik”, ki ha eljönne a táborba, „isten lenne neki irgalmas”. *Egressy Gábor* augusztus 8-án nejét így tájékoztatja Petőfi ügyeiről: „Ő igen sokat ártott magának egy pár utóbbi lépésével. Utamban mindenütt ellenségeivel találkoztam.” Augusztus végén *Tompa*, ki sértett önérzetében s féltékenységi rohamaiban egyre többször ostorozta költői riválisát, ezt hírelt róla Szemere Miklósnak: „...a vidékeken, tapasztalatom szerint – keresztfára feszítené minden ember...” [68]

E „kritikák” egyik utolsó megnyilvánulása *Klapka* tábornok 1849 májusában Görgeynek küldött jelentése: felpanaszolja „Petőfi népköltőnek aljas vádjai”-t, kvázi feljelenti a poétát, aki szerinte „saját kényéből hajhászcodik Pesten, hihetőleg vétkes

szenvedélyét a nép izgatásával kielégítendő”, felrója „aljas elbizakodottságát”, s követeli „legszigorúbb (! F. S.) bűnhődés”-ét. [69] Petőfi Bemnek egy francia nyelvű levélben árulja el, hogy Klapka kijelentette: ha nem nézné irodalmi munkásságát, „24 órán belül felköttené”. [70] (Klapka persze, nem kevés memoáriróhoz hasonlóan, ügyelt arra, hogy kirohanásának hevesebb jelzőit és állítmányait csendben mellőzze 1886-os emlékirataiból. Melyek szerint „bizalmas” barátja volt Petőfinek.) [71]

AZ ŰZÖTT VAD

Költőnk természetesen nem tudhatta, hogy kortársai miket írnak róla egymásnak, bár fogyatkozó barátaitól is épp elég hírt kaphatott nimbusza foszladozásáról. Nem is beszélve az ellenforradalmi sajtó egyre durvuló támadásairól. Ha korábban *A farkasok dala* strófáiban mintegy jóslatként festette meg saját társadalmi helyzetét, 1848 nyarán már éreznie kellett, hogy űzött vaddá lett az általa indított forradalom közéletében. Hozzájárult ehhez kétségtelenül nehéz, némelyek számára egyre inkább összeférhetetlen természete is, de a fő ok mégiscsak szilárd köztársasági forradalmisága. Ő maga is ennek tudatában élte át újabb s újabb megaláztatásait. Hadd idézzem *Respublika* című, vallomásos versét, melyet egy-két héttel választási vereségének véglegessé válása után vetett papírra, s melyben üldözöttségét s republika-nizmusát teljes tudatossággal maga hozza elszakíthatatlan összefüggésbe:

Respublika, szabadság gyermeke
S szabadság anyja, világ jótevője,
Ki bujdosol, mint a Rákócziak,
Köszöntelek a távolból előre!

Most hódolok, midőn még messze vagy,
Midőn még rémes átkozott neved van,
Midőn még, aki megfeszíteni
Kész tégedet, azt becsülik legjobban. (...)

Republikánus vagyok s az leszek
A föld alatt is ott a koporsóban!

Jertek ki hozzám, s ott kiáltsatok
Siromnál éljent a respublikára,
Meghallom én azt, s akkor béke száll
Ez üldözött, e fájó szív porára.

NYOMORBAN

Az üldözöttet nemcsak politikai végzete sodorta egyre veszesebb helyzetekbe, anyagi viszonyai is megromlottak – nem utolsósorban éppen választási költségei miatt.

1848 tavaszától mintegy a nyár közepéig költőnknek nem voltak napi pénzügyi

gondjai. Jókai mellett társ szerkesztője lett az *Életképek*nek, e munkáért havi 100 pengő forint fizetést vehetett fel. Emich Gusztáv könyvkiadóval összes költeményeire kötött szerződése fejében júniusban szintén száz pengő forinthez jutott, a második negyedévben megjelent verseiért összesen 140-et keresett. Ez viszonylagos biztonságot jelentett a költő számára. Arra is futotta, hogy májusban a Radikál-kör hazafias gyűjtéséhez 30 pengő forinttal járuljon hozzá. (Az adatokat H. Törő Györgyi úttörő érdemű tanulmányából veszem. ^[72] Az összegek értékeléséhez egy adat: a havi ebédek költsége önmagában mintegy 20 pengő forintot tett ki, ehhez kell számítani a többi étkezési költséget, a lakbért s egyéb kiadásokat.)

A viszonylagos anyagi biztonság július elejére már összeomlott. Ezt jelzi egyebekben az is, hogy Petőfi – költőtársának utólagos jóváhagyásában bízva – kölcsönt „vesz fel” Aranytól, egy tréfás hangú, de igazából igen szomorú levélben:

„Kedves öcsém!

Jankó!

Oh!

Pest, július 14. 1848.

Épen a mai napon, úgymint július 14-kén, ötvenkilenc esztendeje, hogy a párizsi nép ostromolta és elfoglalta a Bastille-t. Minthogy ez illy nevezetes nap, föltevém, magamban, hogy én is teszek valami nevezetese. És tettem. Kölcsön vettem 108 pengő forintot. Ha nem hiszed, nem tehetek róla, de úgy van.” ^[73]

A hosszú „commentár”-t, mint Petőfi kifejezi magát, nem idézem. A lényege az, hogy Aranynak járt 3000 forint pesti szerkesztői jövedelem, s ebből csípett le 108 pengő forintot Petőfi. Természetesen hamar törlesztette tartozását, amint azt a leghitelesebb tanú, maga Arany igazolja egy 1858-as feljegyzésében: „Dacára tréfáinak, a 108 pengőt legelső alkalommal sietett megfizetni – általában igen lelkiösmeretes volt az ilyenekben.” ^[74] A kölcsönkérést, illetve a kölcsön *vételt* utólag bejelentő levél hangneme csakugyan tréfás, mint a két költő legtöbb leveléé. De semmi tréfás túlzás nincs a levél befejezésében, ahol Petőfi magyarázza-mentegeti eljárását, s más forrásokból is ellenőrizhetően igencsak realiztikus képet fest anyagi helyzetéről:

„Komolyan szólva, talán csúfság, hogy épen tégedet csíplek nyakon, mert meglehet, hogy szintollyan szükséged van a pénzre, mint magamnak, de gondoltam, hogy ha már fölharagítok magam ellen valakit, inkább te haragugyál (sic! F. S.) rám, mint más; te nem lakói Pesten, ritkán is jössz ide, nem kell remegnem minden pillanatban, hogy hátha találkozom hitelezőmmel.”

Az anyagi összeomlásnak ha nem is egyedüli, de jelentős oka épp a költő választási „hadjárata” volt. Ő persze nem költhetett annyit a hívek toborzására, megnyerésére, mint mondjuk Szabadszállás leggazdagabb embere, Nagy tiszteletes úr, elveivel egyébként sem fért volna össze a választók etetése-itatása. De jövedelméhez képest súlyos terhet jelentett számára e tárgyban – természetesen saját költségén – kinyomtatott és terjesztett röplapjainak költsége, az utazási s más kiadása is. A már említett Bacsó tiszteletesnek írt egyik levelében ő maga vallja be, hogy Nagy Károly annyira remélt nemzetgyűlési elutasítása esetén az új választásra *nehezen* tudna *ismét* leutazni, „financiális körülményei” miatt. ^[75] A választási kiadásokra váltóadósságot kellett felvennie, s más kölcsönöket is törlesztett. H. Törő Györgyi, a költő pénzügyi viszonyainak legjobb ismerője, joggal írja épp a választás után beállott helyzet jellemzésére: „E korszakbeli anyagi küzdelme ahhoz az emberhez mutatja hasonlónak Petőfit, kire rádólni készül a ház; megtámasztó gerendákért kapkod, de nincs szabad

gerenda. A kölcsönök csak pillanatnyi segítséget nyújtottak, tovább rontották helyzetét; visszafizetésük után ismét pénztelenül maradt.” [76]

És itt újra előre kell tekintenünk a végkifejlet felé. Az anyagi romlást tetézte az *Életképek* hanyatlása. A *Petőfi ellenségei* című, többször idézett Jókai-émlékezésben olvashatjuk a költőről s közös lapjukról: „Mindenki ellensége volt. Még az édes jó publikum is. Az *Életképek*nek még márciusban ezerötszáz előfizetője volt, s márciuson túl, mikor is Petőfi szerkesztőtársul lett megnevezve, mikor azokat a leggyönyörűbb költeményeket írta, amikor maga körül még Aranyt, Gyulait, Szász Károlyt, Lévayt egyesíté munkatársul, leszállt a lap négyszáz előfizetőre: a kiadó felmondott.” Tegyük hozzá: a két szerkesztő is összeveszett, valószínűleg – Jókai más állítása ellenére – örökre. Petőfi – korábbi szerződése szerint „csak” költeményeket közölt a 48-as év végéig, majd a lap teljesen meg is szűnt. [77]

Jókai tehát egyenes beszéddel Petőfinek tulajdonítja a lap hanyatlását, s nem alaptalanul. Nem is annyira az *Életképek*ben megjelent versek költőjének, hanem a szerkesztő, a *politikus* Petőfinek szólt az ellenszenv, a kormány dühös kritikusanak, a republikánus királygyűlölőnek. Tény viszont az is, hogy a hadi idők nem kedveztek a literatúrának, s az *Életképek* valószínűleg akkor is elbukott volna, ha 1848 márciusában Petőfi nem társul Jókai szerkesztő úr mellé.

EGYENES ÚT FEJÉREGYHÁZÁIG

Jókai fentebb idézett írásában a szabadszállási vereség ecsetelése után így összegzi a történetet: „elment aztán kílómb (sic! F. S.) ellenséget keresni a csataterre.” [78] Nem szabad szó szerint értelmeznünk ezt a költői indoklást, de abban igaza van Jókainak, hogy *összefüggést* teremt a szabadszállási vereség és a frontra vonulás között: érezvén növekvő elszigetelődését, naponta küzdve a nélkülözéssel is, az *Életképek* csődjének erkölcsi és anyagi következményeivel, nem találván kellő teret magának a politikában, Petőfinek szükségszerűen el kellett jutnia a front vállalásának gondolatáig. Annál is inkább, mert ez – a francia forradalom történetéből, Saint-Just példájából merített – titkos álmaival is egybecsengett: vezér szeretett volna lenni a szabadság háborújában. Külső tényezők és belső lelki kényszerek vitték a csataterrekre – 1849 elejétől egyszerűen nem maradt más útja, mint a front.

De oda is elkísérte a szabadszállási végzet. A bukással nagyon is összefüggő, fentebb vázolt anyagi viszonyai 1849 tavaszára már oly mértékben romlottak, hogy el kellett adnia a Bem tábornoktól kapott lovát is... Aki tudja, hogy a költő milyen rajongással szerette a lengyel generálist, elképzeli, milyen állapotba került minden idők legnagyobb magyar forradalmi költője, ha e lépésre szánta el magát.

1849. május 27-i levelében megintcsak Aranyhoz fordult segítségért, őt kérte meg a ló eladásának megszervezésére: „Kedves barátom (...) Eredj el Szentpáli térparancsnokhoz, s kérd meg őt igen szépen a nevemben, hogy lovamat adja el árverés útján. Légy jelen te is az árverésen, s megmondhatod a vevőknek, hogy »az a ló Bem csatalova volt, ő adta Petőfinek s Petőfi most eladja, hogy árán kenyeret vegyen magának«. A pénzt vedd át s hozd föl Pestre (...) Nagy jót fogsz velem tenni.” [79]

Ugyanekkor a ló adományozójának is tartozott elszámolással. Egyebek közt ezt írja Bemnek 49 májusának utolsó napjaiban (A francia nyelvű levél e részletét magyar fordításban adom.):

„Még valamit, Tábornok Úr. Lovamat – könnyes szemmel teszem e vallomást –, mely oly kedves volt számomra, hiszen Ön adta azt nekem, kénytelen vagyok eladni, hogy vehessek magamnak kenyeret, minek teljes híjával leszek, ha elvesztem katonai fizetésemet. Nyíltan elmondom ezt Önnek, nem mert fel akarom panaszolni nyomorúságomat, hanem mert tudatni akarom Önnel, mennyire megvolt rá az okom, hogy vásárra vigyem az Ön becses ajándékát.” [80]

Nyomorról szól ez a levél, expressis verbis, nem oly általánosságban, mint a francia Moreau versének fordítása kapcsán a költők *ínségéről*, [81] Nyilván nem is gondolt arra, hogy egy napon ez a ló menthetné ki az üldöző cáriak gyűrűjéből. Bem azonban visszahívta a rangjáról lemondott segédtsíztet, visszaadta őrnagyi rangját is, s Petőfi Sándor elesett a fejéregyházi csataterén. Míg a lovas tisztek menekülhettek, a gyalogos, civilruhás adjutánst utolérték az üldözők.

... A pisztolyt elutasító, de a kardpárbajra hajlandóságot mutató Nagy Károly, mint láttuk, azzal fenyegette Petőfit, hogy *ketté hasítja*, „fele erre, fele arra esik”. A fenyegetés beváltása, egy kerek esztendővel később, arra a cári intervencióra maradt, aki a lovatlanul, fegyvertelenül futó költőt könnyen utolérte, óriási bátorsággal ledöfte, majd félig levetkőztette és kirabolta. De legalább nem hasította ketté.

A fátumos ló révén, ha nagyon erőltetnénk, akár egyenes utat is megrajzolhatnánk Szabadszállástól Fejéregyházáig, a választási vereségtől a csatateri halálig. Mégsem hajlok arra, hogy pusztán a szabadszállási kudarcból vezessem le a költő oly korai pusztulását. Ha a politikai pályán maradhat, mint képviselő, s civilként kíséri a fogyatkozó képviselő házat Pesttől Debrecenig, onnan újra a fővárosig, majd Szegedig, Haynau bosszúja civilként is elérhette volna. Ne feledjük: az ő neve is rajta volt az *in effigie* felakasztottak listáján (noha szépirot egyet sem kötöttek fel a vad megtorlás során).

Mindez azonban semmit sem változtat azok felelősségén, akik vak értetlenséggel – bizonyítva, ők valóban *nem érdemelték meg*, hogy Petőfi korában élhessenek – előbb a magyar nép legnagyobb költője ellen tüzeltek az elmaradott tömeget, majd cinkossá váltak a nemzetgyűlési igazságtétel elszabotálásában.

Végezetül szeretett Jókaim kapcsán tennék ki egy kérdőjelet. Többször idézett írásában lelkesen fakadt ki: „Magyarok istene! Ha ma volna egy Petőfi, ötven helyen választanák meg képviselőnek, akkor pedig megbukott (...) menekülnie kellett (...) nehogy agyonverje az ellenjelöltje mellett lelkesedett nép, őt, a nép apostolát.” A próba persze már nem végezhető el, de én gyanakszom arra, hogy 1879-ben Petőfit ötven helyen nem választották volna meg. Talán egy helyen sem. És azóta sem. S ez valahol vigasztaló is lehet. Minden nemzetnek szüksége van legalább egy olyan hősré, aki minden korok parlamentjénél messzebbre lát és többet akar.

Jegyzetek

Valószínű, hogy csak az olvasók egy részét érdeklik a főszöveghez fűzött bibliográfiai utalások és kiegészítő jegyzetek. A szerző azonban kötelességének tekinti forrásai megjelölését, már csak azért is, hogy saját véleményeit elkülöníthesse a felhasznált irodalomból kölcsönzött adatoktól, értékelésektől.

Jegyzeteim bevezetésül hadd emeljem ki azokat a legfőbb munkákat, melyeket elsősorban hasznosíthattam. Mindenekelőtt a költő prózai írásait és levelezését: *Petőfi*

összes művei V. k. 1956. Szerk. V. Nyilassy Vilma és Kiss József (röv. PÖM. V.); *Petőfi összes művei. Levelezése.* Szerk. Kis József, V. Nyilassy Vilma. Függelék: H. Törő Györgyi. Bp. 1964. Rövk.: PÖM. VII. A biográfiák közül a legfontosabb: Ferenczi Zoltán: *Petőfi életrajza.* I-III. 1896. (Röv. Ferenczy); Illyés Gyula: *Petőfi Sándor.* 1963. és Hatvány Lajos: *Így élt Petőfi.* I-II. 1967. A korabeli sajtóvisszhangok első összefoglalása: Endrődi Sándor: *Petőfi napjai a magyar irodalomban.* 1911. (Reprintje 1972-ben jelent meg.) Endrődi alapművét új adatokkal egészítette ki (Kiss József: *Petőfi adattár.* 1. 1987. Hasznosítottam az Adattár II. kötetét is, melyet szintén Kiss József adott ki 1987-ben. A kiskunsági viszonyok megértéséhez nélkülözhetetlen Mezősi Károly tanulmánya: *Petőfi megbuktatása a szabadszállási követválasztáson.* Megjelent a *Petőfi és kora* című gyűjteményes kötetben (szerk. Lukácsy Sándor és Varga János 1970.), valamint különlenyomatban is.

Itt kell megemlítenem, hogy a költő választási vereségéről két hosszabb cikket írtam korábban, ezek a *Dunakanyar* című folyóiratban jelentek meg: *A letaszítás pillanata.* 1991. 1. sz. – *Megérdemeljük-e Petőfit?* 1992. 2. sz. A két szöveget felhasználtam e füzet írásakor.

*

[1] PÖM. V. 92. old. [\[vissza\]](#)

[2] Idézi *Ferenczi* III. k. 243. [\[vissza\]](#)

[3] *Petőfi-adattár* I. 211. [\[vissza\]](#)

[4] Ugyanott I. 195. [\[vissza\]](#)

[5] „Hogy tulajdonképpen mit ünnepelnek martius 15-én, midőn egy kis pesti lármánál egyéb nem történt, azt nem tudom ...” Kossuth Lajos *Összes Munkái* XIV. k. 1953. 655. old. Részletesebben írtam e témáról *Egy kis pesti láрма* című cikkemben *Új Tükör*, 1983, március 13. [\[vissza\]](#)

[6] Lásd Széchenyi István: *Napló.* Bp. 1978. 1215. old. [\[vissza\]](#)

[7] Wesselényi elismerte Kossuthnak írt levelében, hogy a márciusban kitört mozgalmakat „példás mérséklet jellemzi eddig mindenfelé”, de azért attól tart, hogy a szerencsétlen Nemzeti dalból azt érti majd a nép, hogy előjáróinak ne engedelmeskedjék... Lásd: 1848 *A szabadságharc története levelekben.* Összegyűjtötte Deák Imre. 1942. 41. old. [\[vissza\]](#)

[8] *Petőfi-adattár* I. 247. [\[vissza\]](#)

[9] Bakunyin az *Állam és anarchia* lapjain nyilatkozott így. A *Gyónás* című művének utószavában Kun Miklós idézi őt. 1983. 269. [\[vissza\]](#)

[10] Leber: *Choix des Plus Beaux Discours du temps de la Révolution française* I. 367. (Stuttgart, 1844.) Shakespeare *Coriolanusa* is hathatott itt. [\[vissza\]](#)

[11] PÖM V. 91. [\[vissza\]](#)

[12] Uo. 97. – Az akadémiai kritikai kiadás a *Nemere* című sepsiszentgyörgyi lap közlésén alapuló szöveget vette át a *Petőfi Múzeum* V. kötete nyomán. Azóta Balogh Mihály kunszentmiklósi tanár megtalálta a kiáltvány egy eredeti példányát. Ebben néhány eltérés mutatkozik a kritikai kiadás szövegéhez képest, pl. *kutyaalázatosságú* helyett az eredeti nyomtatványban *kutyái alázatosságú* áll, ami nem feltétlenül jobb. A PÖM. V. kötetében szereplő *basonremek* viszont némileg erőltetett, természetesebben hangzik az eredeti nyomtatvány kifejezése: *hasonlíthatatlan remek*. Balogh Mihály felfedezését Marafkó László ismertette a Magyar Nemzet 1988. március 5-i számában. Petőfi egyébként nem használta a *kutya* főnévvel alkotott szóösszetételekben a *kutyái* alakot, így például a *kutyamódon*, *kutyarest*, *kutyafejű* stb. változatokat találjuk a *Petőfi-szótár* II. kötetében. (311. old. Szerk. J. Soltész Katalin, Szabó Dénes, Wacha Imre. Bp. 1978.) [\[vissza\]](#)

[13] Dienes András: *A fiatal Petőfi*. Bp. 1968. 33. [\[vissza\]](#)

[14] Uo. 16. [\[vissza\]](#)

[15] A költő nemesi származásának legendáját illetően lásd *Petőfi Sándor életrajza* c. munkám I. kötetét. (14., 323-324.) Bp. 1973. [\[vissza\]](#)

[16] Mezősi: *Petőfi megbuktatása* (...) i. m. 609. [\[vissza\]](#)

[17] Uo. 606. Megmaradt iratok bizonyítják, hogy a költőnek diákkorában is feltűnően szép írása volt, az okmányt ő írta le. De hogy fogalmazta volna, azt a kiváló Mezősi ellenében is kétlem. [\[vissza\]](#)

[18] Mezősi idézett tanulmánya közli a névsorokat facsimilében, a kötet 576. oldalához illesztve. [\[vissza\]](#)

[19] A barguzini Petőfi legendáját részletesen cáfolom *A szibériai métely* c. könyvemben. Bp. 1990. [\[vissza\]](#)

[20] Mezősi i. m. 605. [\[vissza\]](#)

[21] Mezősi i. m. 615. [\[vissza\]](#)

[22] Táncsics cikke a *Munkások Újsága* 1848. július 2-i számában jelent meg. [\[vissza\]](#)

[23] A költő kitiltására hozott határozatot lásd: Mezősi i. m. 583. [\[vissza\]](#)

[24] Péter Ambrus rosszízű magyarázkodását, mely egy kunszentmiklósi lapban jelent meg 1984-ben, Hatvány nagy gyűjteménye idézi: II. k. 402. [\[vissza\]](#)

[25] Lásd PÖM. V. : a főszövegben a 98. oldalt, s a 224. oldal első jegyzetét. [\[vissza\]](#)

[26] Uo. 100. [\[vissza\]](#)

[27] Hentaller Lajos *Petőfi mint követjelölt* c. munkájában nyilatkozott így a főbíró. Id. Hatvány II. 393. [\[vissza\]](#)

[28] Lásd Kun Béla: *Irodalmi tanulmányok*. Bp. 1960. 129. Petőfi kommunistasításának legújabb kísérlete Lukácsy Sándor nevéhez fűződik. *Petőfi evangéliuma* c. könyvemben cáfoltam ezt az elméletet. (Bp. 1989.) [\[vissza\]](#)

[29] Rákosi beszédét a filmhíradó egyik 1948. nyári riportjának videós másolata alapján idéztem. Megjegyzendő, hogy Révai, aki mégiscsak a legjobban ismerte a költőt az MDP vezetői közül, óvakodott az ilyen szimplifikálásoktól. [\[vissza\]](#)

[30] Már Ferenczi is idézte e sajtólevelezői jelentést. *Petőfi-Múzeum* V. 148. [\[vissza\]](#)

[31] *Petőfi Nyilatkozatiból*. PÖM. V. 103. [\[vissza\]](#)

[32] Lásd például a *Petőfi* II. kiadását – 241. old. [\[vissza\]](#)

[33] Szegedy-Maszák Mihály, Veres András, Bojtár Endre, Horváth Iván, Szörényi László, Zemlényi Ferenc: *Irodalom II*. 3. kiadás. 1983. 319. [\[vissza\]](#)

[34] Szerencsére születtek az irodalomtörténet stúdiumán kívül is e tárgyat is feldolgozó történeti munkák, mint például: Beér János-Csizmadia Andor: *Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés.* (1954) És Csizmadia Andor: *A magyar választási rendszer 1848-1849-ben.* (1963) [\[vissza\]](#)

[35] Közli a PÖM. V. kötete, 106-107. [\[vissza\]](#)

[36] Lásd Étienne Dumont fontos forrásmunkáját: *Souvenirs sut Mirabeau.* Paris, 1951. [\[vissza\]](#)

[37] PÖM. V. 98-105. [\[vissza\]](#)

[38] Idézi Hatvány II. 405. [\[vissza\]](#)

[39] *Deák Ferenc emlékezete. Levelek.* Bp. 1890. 105-106. Deák választási bukásáról részletesebben írok *A nemzet prókátora* című kis könyvemben. Bp. 1976. 67-71. [\[vissza\]](#)

[40] PÖM. V. no. [\[vissza\]](#)

[41] PÖM. V. 141-142. A forradalom költője és a forradalom igazságügyi minisztere közti viszonyról lásd *Petőfi és Deák* c. cikkemet, Új Tükör 1981. 11. [\[vissza\]](#)

[42] PÖM. V. 108-109. [\[vissza\]](#)

[43] Az idézett sajtóvisszhangokat természetesen Endrődi gyűjteményéből és a *Petőfi-adattár* I. kötetéből vettem. [\[vissza\]](#)

[44] Endrődi 470-474. [\[vissza\]](#)

[45] Uo. 474. [\[vissza\]](#)

[46] Mezősi 623. [\[vissza\]](#)

[47] Uo. 622-623. [\[vissza\]](#)

[48] Endrődi 476-477. Megjegyzendő, hogy Petőfi más alkalommal is gondolt pisztolypárbajra. Urbán Aladár jogos feltevése szerint ő volt az a jeles költő, aki a reakciós Vida Károlyt rágalmazás miatt pisztolypárbajra akarta kihívni. Hiteles forrásból, saját leveléből tudjuk azt is, hogy 1849 májusában Petőfi így fenyegette meg Klapka hadügyminisztert: „...békés időben személyes elégtételre hívtam volna s tán lelőttem volna önt, mint a verebet, mert én meglehetősen lövök ...” (PÖM. VII. 205.) [\[vissza\]](#)

[49] Endrődi 477. [\[vissza\]](#)

[50] Uo. 477-478. [\[vissza\]](#)

[51] Jókai Mór: *Írói arcképek. Petőfi és ellenségei*. Bp. 1955. 258. [\[vissza\]](#)

[52] PÖM. V. 111. [\[vissza\]](#)

[53] PÖM. VII. 154. [\[vissza\]](#)

[54] Beér-Csízmadia i. m. 145. [\[vissza\]](#)

[55] Endrődi 478. [\[vissza\]](#)

[56] Uo. 479. [\[vissza\]](#)

[57] PÖM. VII. 350. [\[vissza\]](#)

[58] PÖM. V. 155. [\[vissza\]](#)

[59] PÖM. VII. 428. [\[vissza\]](#)

[60] Mezősi 631. [\[vissza\]](#)

[61] Uo. 625. [\[vissza\]](#)

[62] Fischer Sándor: *Petőfi élete és művei*. 1890. 505. [\[vissza\]](#)

[63] Széchenyi István: *Napló*. Szerk. Oltványi Ambrus 1978. 1252. old. [\[vissza\]](#)

[64] Természetesen nem kívánom erre az egyetlen adatra építeni Petőfi és Széchenyi, Petőfi és Kossuth kapcsolatának jellemzését. E tárgyban írt dolgozataimat lásd *Mezítláb a szentegyházban* című kötetemben. Bp. 1972. [\[vissza\]](#)

[65] Jókai *Írói arcképek* 258. [\[vissza\]](#)

[66] PÖM. VII. 159-160. [\[vissza\]](#)

[67] A Kazinczyhoz intézett levéllel részletesebben foglalkozom *A pogány Petőfi* című tanulmányomban. *Ezredvég*, 1993. 1. sz. [\[vissza\]](#)

[68] *Petőfi-adattár* II. 77., 78., 79., So. [\[vissza\]](#)

[69] Lásd Klapka György memoárjainak új kiadását: *Emlékeimből*. Bp. 1986. Szerk. Katona Tamás. A 138. oldalon dőlt betűkkel szedeti a szerkesztő azokat a passzusokat, amelyekben Klapka a legélesebb vádakkal illeti Petőfit 1849-ben, de amelyeket 1886-os szövegéből már kihagyott. [\[vissza\]](#)

[70] PÖM. VII. 207. [\[vissza\]](#)

[71] A tábornok „utólag” nemegyszer stilizálta át okmányait. [\[vissza\]](#)

[72] Törő Györgyi: *Petőfi anyagi helyzete*. In: *Tanulmányok Petőfiről*. Szerk. Pándi Pál, Tóth Dezső. Budapest. 1962. [\[vissza\]](#)

[73] PÖM. VII. 157. [\[vissza\]](#)

[74] Uo. jegyzetben 430. [\[vissza\]](#)

[75] PÖM. VII. 151. [\[vissza\]](#)

[76] I. m. 82. [\[vissza\]](#)

[77]

Jókai i. m. 258. – A két jó barát közti súrlódások már akkor elkezdődtek, amikor Petőfi – meglehetősen erőszakossággal – igyekezett megakadályozni Jókai és Lahorfalvy Róza házasságát, túl korosnak és kevésbé erkölcsösnek találva a neves színésznőt. Viszályuk akkor ért a forrpontra, amikor Petőfi versben bírálta meg Vörösmartyt (nem mellékesen: atyai jótevőjét), mert a hadsereg jellege körüli vitában a *Szózat* költője a kormánypárti *többséggel* szavazott. A szerkesztőtárs Jókai elhatárolta magát az *Életképekben* megjelentetett verstől és a költő eljárásától. Mire Petőfi kíméletlenül megleckéztette Jókait. (PÖM. V. 120-121.) A nagy mesemondó később *Utolsó találkozásom Petőfivel* címen előadta, hogy Buda visszafoglalása után egy banketten egy koccintás erejéig miként békéitez meg egymással. A rendkívül színes, láttató elbeszélés azonban érdemi hitelességét illetően fölöttébb kérdéses, s Jókain kívül senki nem erősíti meg. (Hatvány II. 688-691.) [\[vissza\]](#)

[78] Jókai: *Írói arcképek* 259. [\[vissza\]](#)

[79] PÖM. VII. 209-210. [\[vissza\]](#)

[80] A fordítás a 481. lapon, a francia eredeti a 210. lapon olvasható. [\[vissza\]](#)

[81] Moreau *Égy emlék a kórházban* c. versének Petőfi fordította szövege alatt olvasható a hosszabb jegyzet a francia poéta nyomoráról, melyet így kommentál Petőfi: „És ezek Franciaországban történtek, a nagy fényes Franciaországban! ... mit mondjon, mit tegyen a magyar költő? hallgasson és, ha lehet ily szomorú vigasztalástól, vigasztalódjék. A költő mindenütt édes gyermeke az ínségnek.” PÖM. III. 14. [\[vissza\]](#)

[*] Vesztemre e szót használtam egy 1991. márciusi rádiós beszélgetésben, melynek főbb részletei megjelentek a *168 óra* című lapban is. Egy túlbuzgó szedő vagy korrektor a *kaputos*nak nem látta értelmét, így jelent meg szövegemben a *kapatos*. E választáson, mint ismeretes, jó néhány kaputos eléggé kapatos is lett, de én nem erről beszéltem. Ha a rádióénál szűkebb körben is, de hadd legyen írásos nyoma e kis korrekciónak. [\[vissza\]](#)

Készült 500 példányban

**Ez a
169
példány**

**ISBN 963 450 097 8
ISSN 0866 – 4420**

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

**930005 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető Nagy Lajos igazgató**

**Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat
Megvásárolható az V. Honvéd u. 5., V. Mérleg u. 6.,
VI. Andrásy út 16., VI. Andrásy út 45., VII. Rákóczi út 14-16.,
XIII. Váci út 19., XIII. Szent István krt. 26. szám alatti könyvesboltokban**
